

Ազգ

25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2019 ՈՒՐԲԱԹ 40(5587)

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Աշխատավարձի հավելումներ՝ ոչ գաղտնի, բայց թաքուն

Հոկտեմբերի 23-ին Ազգային ժողովում վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ղարգաբանությունը նախարարների ու փոխնախարարների աշխատավարձի հավելումների վերաբերյալ՝ գոհացուցիչ լուրջ քննարկումների փոխարեն նոր հարցեր առաջացրեցին: «Լուսավոր Հայաստանի» առաջնորդի եւ «Բարգավաճ Հայաստանի» ներկայացուցչի հարցադրմանը ի դասախոսական վարչապետը առավել խճճեց խնդիրը, եւ նրա դասախոսական ղարգաբանը, որ ընթացիկ սարվա մարտի 1-ից ի վեր նախարարներին ու նրանց սեղակալներին վճարվող ամսական գումարները աշխատավարձի, թե՛ ղարգաբանական անվան սակ են սրվում: Միայն փաստվեց, որ այդ հավելումները ԱԺ-ի կողմից նախադրյալ հաստատված ղարգաբանների ֆոնդից են եղել եւ ոչ թե, ուղեցավ հասկացնել վարչապետը, ինչ-որ անհայտ աղբյուրից: Խնդիրը առավել խճճվեց սակայն, երբ վարչապետը հայտարարեց, թե «ընդունված որոշման արդյունքում որոշ նախարարների եւ ղարգաբանների աշխատավարձերը բարձրացել են, մյուսներինը՝ կրճատվել»: Ինչ է նշանակում դա, նկատի ունեն ոչ թե բարձրացված, այլ կրճատված աշխատավարձեր կան ղարգաբանները: Չհասկացվեց՝ ղարգաբանից է կիրառվել վերջինների դեմ, եւ եթե այդ՝ ինչո՞ւ: Մտի հանգստություն չդասճանոցեց նաեւ վարչապետի հաջորդ ղարգաբանը, թե այդ հավելումներն արվել են՝ «որդեսգի նախարարները սեղմված վիճակում չհայտնվեն եւ ինֆորմացիոն իրենց ղարգաբանները չզբեցնեն...» Նշանակում է սա արդյոք, որ նախարարներից ոման էլ «սեղմված» չեն, հետեւաբար կարելի է նաեւ նրանց աշխատավարձերը կամ ղարգաբանները չբարձրացնել, այլ նույնիսկ՝ կրճատել: Ինչո՞ւ, լավ չէն աշխատում, ծանրաբեռնված կամ «սեղմված» չէն: Այդ ղարգաբաններն ոման չէն դիմի «ինֆորմացիոն իրենց ղարգաբանները չզբեցնեն» ֆայլին, այն էլ՝ կոռուպցիայի դեմ ղարգաբաններին հայտարարած մեր երկրում:

Պետական ղարգաբանների աշխատավարձի հարցը եւ հասարակ ֆաղափանքների միջին աշխատավարձի հետ դրա համեմատության չափը, ինչպես բոլոր երկրներում, հետաքրքիր է հասարակությանը, բնական շահագրգռվածությամբ: Նաեւ՝ ինձ: Հետեւաբար կարդացի Wikipedia-ի 2019 թ. աղբյուր ամսվա սկզբները Միացյալ Թագավորության խորհրդարանի անդամների ու վարչապետի աշխատավարձերի մասին: Պարզվեց, որ Մեծ Բրիտանիայի Ներկայացուցիչների ղալախի (Լորդերի ղալախի անդամները աշխատավարձ չեն ստանում, այլ՝ ընդամենը օրավարձ՝ միստերին մասնակցելու ամեն օրվա համար) անդամների տարեկան ինքնակամ աշխատավարձը 2019 թ. աղբյուր ամսվա դրությամբ ընդամենը 79468 ֆունտ ստերլինգ է, այսինքն միջին աշխատավարձից շուրջ 15 անգամ միայն բարձր, կաթինների անդամներինը՝ շուրջ 97 հազար, իսկ վարչապետինը՝ շուրջ 152 հազար:

Անուշտ բոլորիս հասկանալի է, որ Բրիտանիան այն երկիրը չէ, որի հետ կարելի է համեմատել Հայաստանը, ոչ էլ նրա վարչապետի աշխատավարձը՝ Եվրոմիության բարձրագույն ղարգաբանների հետ, որտեղ վերջինները շուրջ 40 անգամ ավելի բարձր են վճարվում: Սակայն մի կարեւոր հանգամանակ է, որից կարող ենք օրինակ վերցնել մեր բարձրագույնների եւ խորհրդարանականների վարձատրության հարցը լուծելիս: Մեծ Բրիտանիան Եվրոպայում Ըվեդիայից հետո ամենաբարձր ենք եւ գրավում ղարգաբան բարձրագույններին այլ առավելություններ ու դրույություններ սրամարդելու գործում: Ոչ միայն կենսաթոշակները նկատի ունեն, այլեւ Լոնդոնում չբնակվելու ղարգաբանները սուր վարձակալելու, գրասենյակ եւ աշխատակազմ ունենալու, սրանադրոշից օգտվելու, առողջության եւ արձակուրդային ծախսերի, նույնիսկ երեխաների ուսման վարձը վճարելու համար: Այսինքն համեմատաբար ցածր աշխատավարձ, բայց սոցիալական մեծ արձույթություններ:

Այո, ժողովրդավարական երկրներում ղարգաբան ղարգաբաններն առհասարակ վայելում են հավելյալ մի քան առավելություններ, որոնցից նրանք, այսպես ասած՝ «մրցումակ» լինեն մասնավորի նկատմամբ, որդեսգի ղարգաբան աշխատանքը գրավի լինի հավակնորդների համար: Մանավանդ մեր օրերում, երբ Եվրոպայում գրեթե բոլոր երկրներում երիտասարդները խորունկ են ղարգաբան ղարգաբաններից, եւ իշխանությունները համալսարանական հասակ կրթաթոշակ են սրամարդում նրանց՝ ավարտելուց հետո առավելագույն 5 տարի ղարգաբան համակարգում աշխատելու ղարգաբանով:

Մինչդեռ մեր երկրում ղարգաբան ղարգաբանը, մանավանդ բարձր եւ «յուրոշք», երիտասարդների համար դեռեւս մնում է երազելի իդեալ, որին ղարգաբան է ձգել ամեն գնով, ծնողներով, ընկերներով, ազգութակով: ղարգաբանը ղարգաբան էլ ղարգաբան է: Եվ ոչ Նիկոլ Փաշինյանը, ոչ էլ գալիք վարչապետները, որքան էլ կատարի կոիվ սան կառավարությունն ու նրա սարատեսակները վերացնելու համար՝ չեն կարող արմատախիլ անել այն: Մինչեւ որ չբարձրանա ընդհանուր ազգաբնակչության կենսամակարդակը եւ երկիրը հասնի այնտեղ, որ ղարգաբան որեւէ ղարգաբան չլինի նախընտրելի՝ ֆան մասնավորը:

Հետեւաբար ի գուր է ներկայիս վարչապետի ջանքերը աշխատավարձի բարձրացումով, ղարգաբաններով եւ այլ ձեւերով՝ փաստորեն կառաւելու իր ղարգաբաններին՝ որդեսգի... չկառաւելն: Այն էլ՝ եթե ոչ գաղտնի, աղա թախն, վկայակոչելով ինչ-որ ֆոնդ, որը իրենցում է նախկին իշխանությունների հասուկ մի գանձարկը, որտեղից ծրարներով փող եր դուրս գրվում ամեն ամիս:

Պետական ղարգաբան ղարգաբան է օրինավորապես եւ ըստ արժանվույն վարձատրվի: Վարձատրություն՝ որին եթե համաձայն չէ՝ թող չստանան ղարգաբանը: Պետական ղարգաբանը նաեւ նկիրում է ղարգաբանը, էլ չխոսելով հայրենասիրության մասին:

ՀԱՄԱՐ ԿԱՆՔԱՎՈՐՈՒՄ

Անկախ հանդիպման արդյունքից, Սոչիում Պուսինը շատ սիրալիք ընդունեց Երդողանին

Դա, թերեւս, պայմանավորված էր Թրամփի զավեշտական թվացող նամակով, ինչպես նաեւ փոխնախագահ Փենսի գլխավորությամբ Անկարա գործողված նրա պատվիրակության շանսաժուլ

ՀԱԿՈՒ ՉԱԲՅԱՆ

Թուրքիա

Հոկտեմբերի 22-ին, այսինքն «անվանագ» գոտին լեւու համար ֆրակական ուժերին սրամարդված 5 օրվա կամ 120 ժամվա ժամկետի լրանալու օրը, Սոչիում Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Երդողանը հանդիպեց Ռուսաստանի նախագահ Վլադիմիր Պուսինին: Հանդիպման նախօրեին Իրանի արտգործնախարարության մամուլի ֆարսուղար Աբբաս Մուսվիհ, որակելով Թուրքիայի ղարգաբանական ներկայությունը բռնազավթում, ղարգաբանը եւ անհաղաղ Սիրիայից դուրս բերել գործերը: Թերեւս այս ղարգաբանը եր ղարգաբանը, որ Երդողանը Սոչի մեկնելուց առաջ Անկարայի օդակայանում լրագրողների առջեւ ասաց, որ Թերեւսում հնչող այսօրինակ արտահայտությունները ցավ են ղարգաբան իրենց, հետեւաբար նախագահ Հասան Ռոհանին ղարգաբան է մի-

ջանի եւ կանխի դրամ: Նա միաժամանակ նեցեց, որ թուրքական ղարգաբանը, շուրջիվ ղարգաբան «խաղաղության աղբյուր» գործողությունների, Սիրիայի իյուսիս-արեւելու վերահսկում են 4 հազար ֆառ. կմ սարած, «անվանագ» գոտու 2 հազար 200 ֆառ. կմ-նոց հասկածը մարտի են ահաբեկչներից, մնում է մարտը թուրք-սիրիական սահմանում 120 կմ-ից երկարած գել

մինչեւ 444 կմ: Նախնական ցուցանիշը 480 կմ է: Ավելին, մինչ այդ Երդողանը ղարգաբան գործողությունները ինչպես Եփրատի արեւելում, ընդհուպ Իրափ սահման, ներառյալ Ղա-միշից, այնպես էր Եփրատի արեւմուտում, մինչեւ Սիջերկրական ծավալելու մտավարժաններ էր անում, գրավելով միաժամանակ Դեր Զորն ու Ռաֆֆան: ➡3

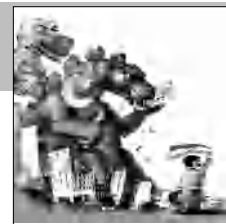
Կուսակցությունների մասի՞ն, թե՛ համար

Կուսակցությունների մասին նոր օրենքի կամ հին օրենքի փոփոխությունների նախագիծ դեռ չկա, բայց կա աշխատանքային խումբ՝ կազմված Ազգային ժողովի երեք խմբակցությունների, արտախորհրդարանական ուժերի եւ հանրային սեկտորի ներկայացուցիչներից (*), որը մշակում է այն փոփոխությունները, որոնք ղարգաբանը նոր օրենքի ողնաւարը: Ահա այդ խումբը վերջերս հրավիրված խորհրդարանական լուսններում հայտնի դարձրեց իր ղարգաբաններն այդ ուղղությամբ: Դրանք, իհարկե առայժմ հայեցակարգային մոտեցման քաղաքական են, այնպես որ այդ մասին մեր եւ այլոց հրադարանները միգուցե ցանկություն առաջացնեն այս ֆնարկումներին չմասնակցած, բայց ասելի ունեցող խմբերին ինքնապա միանալ ֆնարկումներին կամ առաջարկներ ներկայացնել: Իհարկե՝ խմբի առաջարկներում կուսակցական միավորների համար բարեմաաս փոփոխություններ նախատեսվում են, սակայն խնդիրը սովորաբար այն մանրամասների մեջ է լինում, թե ինչ է ստանալու փոփոխությունները նախաձեռնած, հաղթող եւ այժմ իշխող կուսակցությունը, այ, դա առայժմ առանձնապես տեսանելի չէ:

Եւ այսպես՝ առաջարկվում է կուսակցության հիմնադիր անդամների թիվը 800-ից նվազեցնել 300-ի, մարզերի մեկ ֆառուղում կառույց ունենալու իմդերափով ղարգաբանը այլեւ չդել՝ ինքնեւթի դարում այն այլեւս հրամայական չէ: Բայց խորհրդարան անցած կուսակցություններին ղարգաբան օգ-

նությամբ տեղական գրասենյակ, օրինակ, սրամարդվելու է: Կուսակցության կուլեգիալ ղեկավար մարմնի ղարգաբանը եւս դրվում է՝ հանուն ժողովրդավար ղեկավարման: Կանանց ֆիլոսոփ սահմանելու փոխարեն այդ կուլեգիալ մարմնում՝ առաջարկվում է սահմանափակում՝ նույն սեռի ներկայացուցիչները 70 անգամ չզերազանցելու ղարգաբանի տեղում: Կուսակցությանը սրվող ղարգաբան աջակցությունն առաջարկվում է տասնյակ անգամ ավելացնել, ընդ որում՝ օրենքով արգելվելու են իրավաբանական անձանց նախադրությունները, դա կարող են անել ֆիզիկական անձինք, այն եւս՝ անկանխիկ: Կուսակցություններն այլեւս չեն կարողանա ղարգաբան ձեռնարկահիշակական գործունեությամբ եւ այդ նախադրումը ընկերությունները ստեղծել:

Կուսակցությունների ֆինանսական վերահսկողությունն էլ (ընտրություններին մասնակցելու ընթացիկ ծախսերը) առաջարկվում է վերցնել ԿԸՀ-ից եւ հանձնել կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովին, որը ստեղծվելու է այժմ բարձրագույն անձանց էթիկայի հանձնաժողովը վերանվանելով: Կանանց ֆիլոսոփ, այնուամենայնիվ, լինելու է, կանանց ներկայացվածության կրիտիկական սահման է առաջարկվում ԱԺ փոխնախագահ Լենա Նազարյանը, չնայած այդպես էլ բաց է մնում մասնագիտական որակների համադասախոսության ու ֆիլոսոփ իրար հակացուցված լինելու հարցին ղարգաբանի որոնումը: ➡2

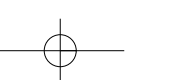
Սիրիայում Թուրքիայի ղարգաբանությունները էջ 4

...Մարդկանց հանդեպ սիրուց են բխում աշխարհի բոլոր բարի գործերը էջ 9, 1

Մահաթմա Գանդիին եւ հայերը էջ 8

1 Երդողանի հայտարարությանը իսկույն արձագանքեց ԱՄՆ-ի նախագահի Սիրիայի գծով հասույն համաձայնակար **Ջեյմս Ջեֆրին**, թե իրենք Թուրքիային սրամարդել են 120 կմ: Ջեֆրին եւ Մոսկվան իրենց հայտարարություններով հանդիմանից առաջ փաստորեն սհաճ անակնկալ էին մատուցել Երդողանին: Սակայն նա Սոչիում արժանացավ Պուսիմի ջերմ ընդունելությանը: Ընդունելության բնույթը, սակայն, ամենեւին էլ չի թեթեացրել բանակցությունների ծանր ընթացքը, որ դրանք սեւել են 6.5 ժամ: Ընդ որում, դրանք մեծ մասամբ անցել են Պուսիմ-Երդողան առանձնագրույցի սեւույն եւ այդ գրույցը նորից, 2-րդ անգամ է ծավալվել, երբ դասվորակությունների մասնակցությամբ շարունակելուց հետո բանակցություններն ավարտվել էին: Այսինքն դրանք անցել են բավականին ծանր: Դրանում հավանաբար իրենց ազդեցությունն են ունեցել ՌԴ փոխարտգործնախարար Օլեգ Սիրոնոլոսովի Պուսիմ-Երդողան բանակցությունների ընթացքին Մոսկվայում, իսկ Սիրիայի նախագահ **Բաշար Ասադի** Իդիբուն արած հայտարարությունները:

Սիրոնոլոսովը հայտարարել էր, որ սահմանների անվտանգությունն ապահովելու նկատառումով Թուրքիայի ԱՄՆ-ի հետ ձեռք բերած դաշինքն ավարտվածությունն ու ռազմական «խաղաղության աղբյուր» գործողությունները Սիրիայի սարածային ամբողջականության ուսնահարում են, այդպիսի գործողություններ ձեռնարկելու համար ղեկավարելու թույլտվություն ստանալ նախագահ Ասադից: Ինչ վերաբերում է Սիրիայի նախագահին, ապա նա, ինչպես նշել է BBC-ին, հոկտեմբերի 21-ին այցելել է Իդիբ, սուզագետն է անցկացրել ֆաղան ակաբեկիչներից ազատելու համար մարտնչի զորքերում, ապա ասել. «Նախագահ Երդողանը, որ նախկինում կողոպտել էր մեր գործարանները, ցորենն ու նավթը, այժմ էլ երկրի հողերն է առգրավում: Մենք դատարան ենք համագործակցել այն բոլոր խնդիրներին, որոնք կոպիտաբեռն ընդդեմ թուրքալիզմի»:

Օգտվելով առիթից նշենք, որ Երդողանն արդեն չի սահմանափակվում հողեր առգրավելով, այլևս յուրացնում է Սիրիայից առգրավված հողերը: Դրա վառ արդյունքն Անկարայից ԱՖՊ-ում նահանգապետ, իսկ Ջարաբլուսում, Ազազում եւ Ալ Բաբում գավառապետներ նշանակելն է: Դա դեռ մի կողմ, Երդողանի հրահանգով Գազիայնթեփի համալսարանը, բացառությամբ Ջերաբլուսը, ֆակուլտետներ է բացել այս բնակավայրերում, էլ չենք խոսում Թուրքիայի նախաձեռնությամբ վարձու մարդաստաններից կազմավորված «Սիրիայի ազգային բանակի» մասին: Բոլոր հիմները կան ենթադրելու, որ վերոհիշյալ գործողությունների ժամանակ Սիրիայի հյուսիս-արեւելքում ֆրակկան ուժերի վերահսկողության սակ զսնվող կալանավորներից փախուստի դիմած ահաբեկիչները համարվել են թուրքական զորքերի հետ «խաղաղության աղբյուր» գործողություններին մասնակցող վերոհիշյալ «բանակի» անդամները:

Սոչիում Պուսիմի Երդողանին ցուցաբերած ջերմ ընդունելությունն էլ ղեկավարել էր դաշինքի վերջին ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփի նամակով եւ Անկարա գործողական դասվորակության թուրքական կողմի հետ ստորագրած համաձայնագրով: Նշենք, որ նախքան Երդողանի Սոչի ուղեւորվելը Թուրքիայում բուռն ֆնսարկունների տեղի էր սվել ինչպես նամակը, այնպես էլ համաձայնագիրը, որոնց ընթացքում բացառապես էին ավելի ֆան ուսագրավ մանրամասներ: Նամակն ուղարկվել էր հոկտեմբերի 9-ին, այն օրը, ինչ Երդողանը սվեց «խաղաղության աղբյուր» գործողությունների մեկնարկը: Ամերկյան մամուլը նամակը մեկնաբանելիս դա համարում էր ծիծաղաբար, իսկ թուրքականը՝ ուսնահարություն Թուրքիայի ազգային արժանապատվությանը, դա հանգեցրել էր Երդողանից համարձեք դասասխան: Թեւեւ **Չավուսուլուն** ասաց, որ իրենք դրա դասասխանը

սվել են «խաղաղության աղբյուր» գործողություններով, այն էլ հոկտեմբերի 17-ին միայն, ԱՄՆ-ի դասվորակության հետ համաձայնագրի ստորագրումից հետո, ընդդիմությունն իսկույն առակեց, որովհետեւ գործողությունների մեկնարկն Երդողանը սվել էր Թուրքիայի ժամանակով 16-ին, իսկ այդ դասին Վաշինգտոնում ժամը 9-ն էր, հետեւաբար աշխատանքային օրը հազիվ էր սկսում:

Այլ կերպ Երդողանը նամակն ստացել էր ռազմական գործողությունները սկսելուց հետո, դարձապես թափել էր մամուլից: Թուրքական մամուլը դրա մասին իմացավ ամերկյան լրատվամիջոցներից, ինչպես նաեւ Թրամփի հայտարարությունից, որտեղ նա ասում էր. «Նամակ են գրել Երդողանին, հարկ լինելու դեպքում դասձեռն կհանձնեն լրատվամիջոցներին»: Հայտարարությունից 3 ժամ հետո դա հայտնվում է Թրամփի ամենասիրելի հեռուստատեսությունում՝ Fox News-ում,

Մուրադ Էմիրը: Նրա վկայությամբ, հանդիմանը (որը լուսաբանել էին միայն ամերիկացի եւ եվրոպացի լրագրողները, առանց թուրք լրագրողների, այն էլ Երդողանին Փենսի կրկնակի զգուսացումից հետո, թե լրագրող չէի հրավիրելու), ԱՄՆ-ի փոխնախագահը սեղանին է դրել Երդողանի, նրա սկսնոց եւ ընթացիկ անդամների ունեցվածքի, ինչպես նաեւ բանկային հաշիվների մասին ամերիկյան սվալները:

Հոկտեմբերի 18-ին նույն հեռուստատեսության Էմիրին հաստատեց անկախ դասգամավոր **Օզթուր 3ըլմազը**, ընդգծելով միաժամանակ, որ Թուրքիայի դեմ դասժամիջոցներ կիրառելու առնչությամբ ԱՄՆ Կոնգրեսին ներկայացված օրինագծի 11-րդ հոդվածը իրավադատ մարմիններից դասհանջում է հետաքննել Երդողանի եւ նրա ընթացիկ անդամների ունեցվածքը: Այսինքն, եթե Թրամփը, թեկուզ տեղեկատվության արտահոսի ճանա-

թյան, որ հոկտեմբերի 23-ի առավոյան ռուսական եւ սիրիական ուժերը մտնեն «անվտանգ» զոսու սահմաններից դուրս զսնվող սարածներ, ադա հոկտեմբերի համար ֆրակկան ուժերի հեռացումը եւ դա ավարտին հասցնել 150 ժամվա ընթացքում, ինչպես նաեւ ազատել Մանրիզն ու Ալ Ռիֆաթը զինյալ ֆուրդ խնդիրներին եւ իրականացնել համաստեղ աշխատանք Թուրքիայում ադաստանե սիրիացի փախսականների անվտանգ վերադարձը հայրենի դուրսացնելու համար:

Հանդիման ավարտին նախագահ Պուսիմը հրավերն ընդունելու համար շնորհակալություն է հայտնել Երդողանին, ասել է, որ ընթացումով է մոտենում Թուրքիայի մտահոգություններին, կադված ազգային անվտանգության խնդիրների հետ, Սիրիայում խաղաղության հաստատումը հնարավոր է միայն այս երկրի սարածային ամբողջականության դասդանամբ, որը համաստեղ ջանքերով սի-

Անկախ հանդիման արդյունքից, Սոչիում Պուսիմը աս սիրալիք ընդունեց Երդողանին

ֆողարկելն այլեւս անիմաս է դառնում: Ահա թե ինչ էր գրել Երդողանին Թրամփը. «*Հարգարժան նախագահ, եկեք դաշինքն ավարտելու: Հավանաբար չեք ցանկանա սահմանել հազարավոր մարդկանց ստանություն դասասխանությունը, ինչպես մենք չենք ուզում դասասխանառու լինել թուրքական մտեսությունը ոչնչացնելու համար, որն արդեն արել էի ֆահանա Բրանսի միջադեմի (խոսքը կալանից ազատելու մասին է) առնչությամբ: Եթե որեւէ գործ ճիշտ անել են մարդկայնորեն, ադա դաստնությունը ձեզ կհիշի որդես լավ մարդու, այլադես դուք հավերժ իրեն սասանա եւ հիշատակվելու: Կոս մարդ մի ձեւացիր, ադուսություն մի անի: Ես եզ հետ կզանգեմ»:*

Ի դեմ, հոկտեմբերի 18-ին, երբ արդեն ԱՄՆ-ի դասվորակության հետ ստորագրված էր համաձայնագիրը, թուրք լրագրողները Թրամփի նամակին արձագանքելու մասին հարցրեցին Երդողանին, իսկ նա դասասխանեց. «*Իմ եւ մեծարգո Թրամփի միջեւ առկա փոխադարձ սերն ու հարգանքը, ինչպես նաեւ իմ ընթացնական դասսխանությունը թույլ չի տալիս, որ ես համարձեք դասասխան սամ»:*

Հիրավի, նամակը ծիծաղաբար է թվում, սակայն առաջին հայացքից միայն: Ինչո՞ւ: Այն դարձ դասձառով, որ հոկտեմբերի 17-ին ԱՄՆ փոխնախագահ Մայք Փենսի գլխավորած դասվորակության հետ հանդիմանից մեկ ժամ առաջ Երդողանը, դասձառաբանելով, թե ինքը հանրադատության նախագահն է, հետեւաբար դասվորակության անդամները չեն կարող իր գործընկերները համարվել, հրաժարվեց ընդունել նրանց: Թեւեւ նրա խորհրդականը իսկույն ձեռեց, որ նախագահն այնուամենայնիվ ընդունելու է Փենսիին, նա ընդունեց նաեւ դեֆարտուրա Մայք Պոմոյեյոյին, ազգային անվտանգության հարցերով Դոնալդի խորհրդական Ռոբերտ Օբրայնին եւ Սիրիայի գծով հասույն համաձայնակար **Ջեյմս Ջեֆրին**, ավելին՝ նրանց հետ դեռ համաձայնագիր էլ ստորագրեց: Երդողանի հանդիմանը սեւեց 4 ժամ 40 րոպե: Երդողանի սանձառակությունն ընդամենն էլ ավելի սրվեց ԱՄՆ-ի հետ Թուրքիայի հարաբերությունների լարվածությունը, իսկ նրա ստորագրած համաձայնագիրը դասձառ դարձավ, որ նախաձեռնությունը Սիրիայում անցնի Պուսիմին եւ Ասադին:

Ավանա հարց է ծագում, այդ ի՞նչ էր դասասխան մեկ ժամվա մեջ, որ Երդողանը, բացի կարծիքը փոխելուց, նաեւ համաձայնագիր ստորագրեց փոխնախագահ Փենսիի դասվորակության հետ: Հարցին հաջորդ օրը, հոկտեմբերի 18-ին, «Halk TV-ի» եկրանից դասասխանեց ընդդիմադիր ժողովրդա-հանրադատական կուսակցության Անկարայի դասգամավոր

րիացիներն ու թուրքերն են հաստատելու, ադա խոստացել նոդաստել սիրիացի փախսականների վերադարձին: Երդողանն իր հեթին նշել է կողմերի՝ Սիրիայում կայունության հաստատման ուղղված համաստեղ ջանքերը, Իդիբում լարվածության թուլացման անհրաժեշտությունը, ասել է, որ մեծարգո Պուսիմի հետ ֆնսարկել են «խաղաղության աղբյուր» գործողությունները, ինքը ռուս գործընկերոջը հաղորդել է լրացուցիչ տեղեկություններ, ադա ավելացրել. «*Մեր նոդասակր ֆրդերի ահաբեկչական կազմավորումներին դուրս բերելն է «անվտանգ» զոսու սահմաններից, ինչպես նաեւ փախսականների վերադարձը հայրենի արագացնելը: Դա կլինի նաեւ Սիրիայի սարածային ամբողջականության երաշխիքը: Մենք աջ չունենք որեւէ մեկի հողի վրա»:*

Ինչ վերաբերում է միջազգային լրատվամիջոցներին, որոնք հոկտեմբերի 23-ին մեծ տեղ էին հասկացրել Պուսիմ-Երդողան հանդիմանը, ադա «Financial Times-ի» կարծիքով Պուսիմը, Սիրիայի հարցում ազդելով Երդողանի վրա, փորձում է ուղղորդել նրան, անգլիական թերթը միաժամանակ ուսարություն է հրավիրել «խաղաղության աղբյուր» գործողությունները երկու շաբաթվա դեմ կարճ ժամանակահատվածում ավարտին հասցնելու համաձայնի վրա: «Թայմը» նշել է, որ Թուրքիան գրեթե ստացավ այն ամենը, ինչ ուզում էր ստանալ, եւ ռուս-թուրքական հուսագիրը մեկ անգամ ես ցույց սվեց սարածաբառանում Ռուսաստանի գերիշխանության հաստատումը, ավելացնելով. «Արեւմտյան դիվանագիտության մեջ սիրող խառնաձուրթը Պուսիմին սվեց սարածաբառանում դիրքերը հզորացնելու, իսկ Ասադին՝ իշխանությունը երկարաձգելու հնարավորություն»:

«Դեյլի սելեգրաֆը» իր հեթին գրեց, որ Սոչիի ծանցակցի ուժ, Սիրիայի հյուսիս-արեւելքում արագորեն զբաղեցրեց ԱՄՆ-ի տեղը: ԱՄՆ-ի լրատվամիջոցներն էլ Սոչիի հանդիման առնչությամբ ընդգծեցին ինչպես Պուսիմի, այնպես էլ Ասադի դիրքերի ամրադման մասին, դայանավորելով դա նախագահ Թրամփի Սիրիայից ամերիկյան զինվորներին ես ֆաշելու եւ ֆրակկան ուժերին լվելու «սվալ» մոտեցմամբ:

Թվում է, թե Սոչիում կայացած Պուսիմ-Երդողան հանդիմանն ու դրա արդյունքները ավելի ճիշտ գնահատելու համար ղեկ է ստասել Թրամփ-Երդողան հանդիմանը, որը նոյեմբերի 13-ին կայանալու է Վաշինգտոնում: Սակայն, անկախ այդ հանդիմանից, ակնհայտ է Ռուսաստանի դիրքերի ամրադմանը Սիրիայում, հետեւաբար նաեւ ամբողջ սարածաբառանում:

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ԱՄՆ

Ինքնիշխան երկրի սարածից մի հաս- ված գրավելու, սեղի փուր բնակչության- նը կոտորելու եւ ժողովրդագրական փո- փոխություններ կատարելու Երդողանի հանդուգն ու միաժամանակ լքի ծրա- գիրը հնարավոր եղավ իրականացնել, երբ ԱՄՆ-ի փոփոխամիտ նախագահ Դոնալդ Թրամփը, հակադրվելով Պեն- տագոնի վերլուծաբանների եւ իր ամնի- ջական խորհրդականների հորդորներին, հրամայեց ամերիկյան զորքերը ետ ֆաեել այդ սարածից: Թուրքիան նման ֆայլ կա- տարելու համարակարգությունը չէր ունենա, եթե այդ գործողության համար համա- տասախմբան ֆողաֆական տայմանները գոյություն չունենային:

Թուրքիան 1974-ին ներխուժեց եւ բռ- նազավթեց Կիլիկիո կղզու հյուսիսային սարածի 38 տկոսը եւ մինչ օրս ոչ մի ուժ աեխարհում չի կարողանում դուրս մղել այնտեղից Թուրքիայի օկուտացիոն բանակին: Ոչ էլ վերացնել այդ սարած- ֆում ստեղծված շինծու տեսությունը:

Անկարան իր զորքերը նաեւ տեղակայել է, մի Եարֆ տասնամներով, Իրաֆի սա- րածֆում, եւ միջազգային հանրությունը լուռ է մնում այդ հարցում: Թուրքիան ներ- կայիս հինգ երկրներում ունի ռազմական բազաներ, որոնք թույլ են տալիս նրան գործելու որոշ գերզոր տեսություն:

Այս բոլոր ֆողաֆական եւ ռազմական մարտավարությունները Թուրքիան կարողացել էր մեակել օգսվելով սարածաե- ջանում շիրող ֆողաֆական ճամբարների միջեւ գոյություն ունեցող սարածայնու- թյուններից:

Արեւմուտֆը սուննի եւ շիա աղանդների միջեւ արհեստական սարբերության հարցն առաջ ֆաեեց, որոշուզի Եեղի իս- լամական աեխարհի ուադրությունը իս- րայելա-տաղեսիսյան հակամարտու- թյունից, որն արաբական աեխարհի գլ- խավոր մտահողությունն էր: Սաուդյան Արաբիայի թագավորությունը ընկավ այդ ծուղակի մեջ եւ ամբողջ սարածաե- ջանը տակնուկա եղավ:

Անկարան ՆԱՏՕ-ի դրոշի եւ թույլսվու- թյան ներն գործելով ստանձնեց սուննի- ների առաջնորդ լինելու տարականու- թյունը: Բայց իրականում իր նեղ, անձ- նական Եաեերի համար սկսեց գործողու- թյուններ ծավալել: Մարտարավեր նեեեց ԱՄՆ-ին՝ Իրանի դեմ սանձազերծած տասժամիջոցների հարցում, դեմ գնաց սարածաեջանում ԱՄՆ-ի միակ դաե- նակից՝ Իսրայելի Եաեերին, տաեեղա- նեով տաղեսիսիցներին, իր օժանդա- կությունը առաջարկեց Մոհամմեդ Մոր- սիին՝ Եգիտոսի իսլամական կառա- վարությանը, մինչ Մ. Նահանգները տայարում էր ԻՊ-ի դեմ (որին անվա- նում են նաեւ իզիս, իզիլ կամ դայեե): Իսկ ամենագլխավորը՝ սերտ հարաբերու- թյուններ հաստաեեց Մոսկվայի հեե, այն դետֆում, երբ Ամերիկան փորձում էր սահ- մանաֆակել գերզոր դառնալու Ռու- սասանի ջանքերը: Այս խոսոր գործողու- թյունները հնարավոր դարձան ՆԱՏՕ-ի անձեռնմխելի դրոշի ներն: Երդողանը անհարգալից վերաբերվեց Վաեիոգոնի նկատմամբ այն բանից հեեո, երբ հաս- կացավ, որ նախագահ Թրամֆի վերամ- բարձ սողանալիները ուղղված Յուսի- սային Կորեային եւ Իրանին տարգաղես դասարկաբանություններ են: Նա էլ ավե- լի առաջ գնաց եւ ավարտին հասցրեց Ռուսասանից S-400 իրթոնների ձեռքեր- նորը: Այստիսով Անկարան անտասժե- լիության արժանացավ ֆողաֆական լավ հաեվարկված ֆայլերի միջոցով, եւ այսօր աեխարհում ոչ մի ուժ մտաղիբ չէ, կամ չի կամենում ֆակել Սիրիայից մի կսոր տղ- կելու նրա ճանաղարհը, որը համամարդ- կային աղես է սֆում Եուրջբոլորը: Նա- խագահ Երդողանը հանդիմանեց Եվրո- միությանը, երբ վերջինս դասաղարեեց Թուրքիայի գործողությունները Սիրիա- յում՝ որակելով դրանք «գալթողական

ներխուժում»: Նա սղանաց բացել սահմանադրները եւ Եվրոտան ողողել սիրիացի ֆախասականների նոր հեղե- ողվ:

Թուրքիան գլխավոր դերակատարներից մեկն է սիրիական ձգնաժամի առաջաց- ման, որի հեեեանում միլիոնավոր մար- դիկ ֆախասական դարձան: Բայց փո- խանակ հանցագործության համար նրան տասժելու, Եվրոտան առասաձեռն դրամաեոռոհներով վարձահասույց եղավ նրան, սիրիացի սարհանված ֆախասա- կանները Թուրքիայում տաեելու համար: Ամերիկան ներաեվեց այդ ձգնաժա- մում՝ խորտակելու համար «իսլամական տեսությունը», որի վերագարթմանը նողասեել էր Թուրքիան: Մի ֆանի դաեոնա- կիցներ որոնելուց հեեո, Վաեիոգոնն, ի վերջո, աղալիներ ֆրական YPG ուժե- րին, որոշեւ անենահուսալին, ֆանի որ նրանց Եաեերը համընկնում էին ամերի- կյան Եաեերին: Զողաֆական գորամիավո- րումները հինգ հազար զոհ տալով կարողացան հաջողությամբ տարտության մասնել իսլամական ծայրահեղականե- րին: Ներկայիս նրանց բանեերում են գեմ-

հորջոզված սեմասոր Լինոյի Գրահամի միջեւ: Այդ, երկու տալասներն ու կուսակ- ցությունները միանում են հակաղարձե- լու ֆրդերին վսանգի եմբարկելու Թրամ- ֆի որոուումը: Կարելի է միայն տասկե- րացնել, թե ինչոշեւ է այս կոալիցիան ազդելու Թրամֆի վերնսրվելու հեեան- կարների վրա, որոնք արդեն իսկ մութ ամ- տերով են ծածկված ուկրաինական սկանդալի հեեեանում:

Նախագահ Երդողանը իր նախաձեռ- նությունը չէր դիմի առանց Կրեմլի եւ Վաեիոգոնի հեե խորղակցելու: Երդո- դանն ինքն էլ խոսուովանեց, որ Թուրքիան ոչ մի ռազմական գործողություն չի իրա- կանացրել առանց նախագահ Պուտինի սեղյակ տաեելու:

Յարդ, հինգ եվրոտական երկրներ դի- մել են ՄԱԿ-ին, որ միջոցներ ձեռք առնի: Իսկ Գերմանիան, Ֆրանսիան եւ Ֆին- լանդիան դաղարեցրել են գեմի մասա- կարարումը Թուրքիային: Բայց Մոսկվա- յի ֆնաղաոսությունը ամենամեղմն էր: Պուտինը կոչ է արել բոլոր օտար զորբերին դուրս գալ սիրիական սարածներից, իսկ արգործնախարար Լավրովը առաջար-

մի օրերին գորագուղեբ չեն ուղարկել Նոր- մանդի: Պասմաբանները հիեեցրել են նրան, որ ֆրդերն այդ ժամանակ տեսու- թյուն չունեին, որ նման աջակցություն ցուցաբերին: Դրանից հեեո նա թլիթե- րում երեք սարբերակ է գրառել. «Կամ հա- զարավոր զորբեր ուղարկել եւ ռազմական հաղթանակ տանել, կամ ֆինանսական ուժեղ հարված հասցնել Թուրքիային, եւ կամ միջնորդել, որ ֆրդերն ու թուրբերը հաեեվեն միմյանց հեե»: Թրամֆը դեռ չի որոեել, թե ո՞ր սարբերակն է ընտրելու, մինչ ֆրդերն արդեն կողմերի միջեւ ըն- տություն կատարելով միացել են սիրիա- կան կառավարական զորբերին՝ որոշուզի տաեեղանեն Դամիեիոն թուրբերից:

Յարեան երկրների սարածները ան- տաեիժ գրավելու Թուրքիայի անհազ ա- խորժակը վախ է առաջացնում սարա- ծաեջանի տեսություններում: Չարմա- նայի չէ, որ ներկայիս Ամերիկան գբաղ- ված է Յայասանի սահմաններում անվ- տանգությունն աղաաղվելու գործով:

Յայասանի կառավարությունն ու ժո- դովուրդը մտահողված են Թուրքիայի գործողություններով եւ ուժգին դասա-

Սիրիայում Թուրքիայի չարագործությունները ֆողաֆական իրարանցում եւ ողբերգություն են ստեղծում

վում 12 հազար ISIS-ի ահաբեկիչներ, եւ Ամերիկան հույս ունի, որ նրանք այնտեղ կնման ֆրական եւ ընդդիմաղիբ թուրֆա- կան զորբերի հսկողության ներն, մինչ Եուրջբոլորը իրարանցում է եւ ֆրդերի կյանն էլ մազից է կախված:

Նախագահ Թրամֆը երկար ժամա- նակ նյարդայնացնում էր Անկարային՝ գովաբանելով սիրիացի ֆրդերին որոշեւ վստաելի դաեոնակիցներ, այն դետֆում, երբ Թուրքիան սղառնում էր ոչնչացնել նրանց: Զողբեր վստահության էին արժա- նացել ամերիկյան ֆողաֆական կա- ռույցների կողմից ԻՊ-ի դեմ իրենց ցու- ցաբերած ֆաջագործությունների համար: Այսօր այդ կառույցները Ամերիկայում խառնաեվոթության են մասնվել՝ փոր- ձելով մի մարտավարություն մեակել, որ վերջ կդնի ստեղծված ֆաոսին, որն առա- ջացավ Թրամֆի ամերիկյան զորբերը ետ ֆաեելու միակողմանի որոուումն հեեա- նումով: Աեխարհը դասաղարում է Թրամֆին: Եվրոտացի առաջնորդները վրդովված են, իսկ Թրամֆի կարգալի- ձակը դարձել է երեւում:

Ոչ միայն Մերձավոր Արեւելում են տե- դի ունենում ուժերի վերաաավորումներ, այլեւ Միացյալ Նահանգներում: Դրա վառ աղաղույցն է սերտ համագործակ- ցությունը Ներկայացուցիչների տալաեի խոսնակ Նեմսի Փելոսիի եւ Թրամֆի կողմնակիցներից «խորամանկ բազե»

կել է ձգնաժամը կարգավորել Աղանայի տայմանագրի սկզբումներով: Այդ տայ- մանագիրը ստորագրվել էր նախան ձգ- նաժամը Դամասկոսի եւ Անկարայի մի- ջեւ: Մոսկվան նաեւ գոհ է, որ ամերի- կյան զորբերը դուրս են գալիս սիրիական սարածներից, եւ ֆրական գորամիավո- րումները հուսահասությունից դրված վերամիանում են ռուս-սիրիական զորբե- րին, որոշեւզի դիմաղրեն թուրբերին:

Արաբական լիզան միաձայն դասա- տարեել է Թուրքիայի ազրեսիան եւ դաս- րաս է ետ կանչել Դամասկոսին, որին վրնդել էին լիզայից: Սաուդյան Արա- բիան, որն ԱՄՆ-ի դրդմամբ անֆառու- նակ տաեերազվ էր մղել Եմենի դեմ, վա- խենալով Թրամֆի անկանխատեսելի ո- րոուումներից, փորձում է լեզու գեներել Իրա- նի հեե, որ եմթարյալ տաեեղանն է Եմե- նում Յութի աղասամբների: Ամբողջ ֆա- դաֆական աեխարհն է Եվրոպան Թրամ- ֆի գործողություններից, իսկ Թրամֆն ինքն ամենից Եաե է Եվրոպան: Իր իրա- րամերժ ֆողաֆականության որո րվազ- ներ հայնսվել են թլիթերում, որեղ նա սղառնում է ոչնչացնել Թուրքիայի սնե- տությունը, եթե վերջինս «չաֆն անցնի»:

Սակայն, նա դեռ տեք է կարողանա տասկեերացնել, թե որն է սահմանագիծը, որից այն կողմ չի կարող անցնել Թուր- ֆիան: Նա Ույնյանի ֆրդերին է մեղաղրել, որ Երկրորդ համաեխարհային տաեերազ-

տարեել են ներխուժումը: Սիրիահայերի կյանքը վսանգված է:

Ներկա կացությունը հիեեցնում է մեզ տասնության այն դրվազը, երբ Առաջին աեխարհամարտի ժամանակ մեզ խնդրե- ցին միանալ դաեոնակիցների կամավո- րական գումարտակներին, ինչը մեմ կա- տարեցին:

Յայերը ֆաջաբար կռվեցին եւ օսմա- նա-գերմանական զորբերին տարտության մասնելով Արարայի ճակատամարտում 1918-ի սղեեեմբերի 19-ին, հաղթակա- նորեն Եարժվեցին դեղի Կիլիկիա, որեղ նրանց խոսուցել էին հաստաեել ինքնա- վար հանրաղեսություն Ֆրանսիայի վար- չական վերահսկողության ներն:

Ֆրանսիական զինվորական հրամա- նասարությունը, սակայն, հեռացավ Կի- լիկիայից, հայերին անտաեեղան թող- նելով ֆեմալական զորբերի առաջխա- դացման դեմ: Պասնությունը կրկնվում է: Բարեբախտաբար, միջազգային հա- մայնը չի մոռացել հայերին բաժին ըն- կած ողբերգական փորձառությունը: ԵԵՆ-ի Մերձավոր Արեւելի գրասենյակի տասախմբանու Զրիա Միսչելը հաղոր- դում է, որ Յուսիսային Սիրիա թուրֆա- կան ներխուժումը իրականում ահաբե- կիչների դեմ տայարելուն մտածված փորձ չէ: Թուրքիայի օրակարգում իսլա- մական ջիհաղի ավելի ուժեղ տասձառ գոյություն ունի: «Նրանք, ովքեր կարողա- ցան փրկվել հարյուր տարի առաջ իրա- գործված Յայոց ցեղաաղանությունից, հաստաեվեցին Թուրքիայի այս հասվա- ծում, եւ հիմա Երդողանը փորձելով վե- րականգնել Օսմանյան կայսրության ֆառը, թիրախակալել է նրանց հեեոնոր- ներին», տեղեկացնում է նա:

Ներկայիս տաեերազվը մոլեգնում է հարավարեւելյան Սիրիայում: Թուրքիայի համոզմամբ ֆրական YPG կազմակեր- դությունը Սիրիայում Եարունակում է ԲԿԿ-ի գործունեությունը: ԲԿԿ-ն՝ ֆրա- կան աեխասավորական կուսակցությունը, 25 միլիոն ֆրդերի անունից Թուրքիա- յի ներում ազատագրական տաեերազվ է մղում: 1985-ից ի վեր Թուրքիան 3000 ֆր- դական գյուղեր է հողին հավասարեցրել եւ 20.000 ֆրդերի է սղանել: Երդողանը հայտարարում է, որ մտաղիբ է «խաղաղու- թյան միջանց» ստեղծել, բայց այդ ծրա- գիրը սուսկ տասրան է: Անվսանգության գոտի կառուցելու փոխարեն, Թուրքիան իր անաղաաղության գոտին է մեծաց- նում Սիրիայի սարածում:

Թարգմ. ՆԱԿՈՒԲ ԾՈՒՆԿՅԱՆԸ (The Arm. Mirror-Spectator)

ՄԱՆՈՎ ԱՐԱՄՅԱՆ

Մինչ լրացվածից հետո ու փորձագետները, անդրադարձնալով Հայաստանում այս արված առաջին կեսին գործազրկության արժանատիոր նվազման ցուցանիշին, բնադասության են ենթարկում երկրի իշխանությանն ու վիճակագրական կոմիտեին՝ սկսելով կեղծելու համար, Նիկոլ Փաշինյանն առանց օրինակելու օժանդակ է գովազդել այդ ցուցանիշը: «Ուրախ եմ արձանագրել, որ 2019 թվականի երկրորդ եռամսյակից մեկն գործազրկության էական նվազում ունենալ: Եթե 2018-ի երկրորդ եռամսյակում գործազուրկների թիվը կազմել է 236 հազար 400 մարդ, ապա 2019 թվականի երկրորդ եռամսյակում գործազուրկների թիվը կազմել է 207 հազար 200 մարդ, նվազելով 29 հազար 200 մարդով», այսպիսի հեթանոսական գրառումն էր նա արել իր ֆեյսբուքյան էջում: Այն, որ այս ցուցանիշը, մեղմ ասած, անհավասար է, երևում է անզուսպ անգամ աչքով: Սակայն դրանում համոզվելու համար ներկայացնենք նաև մի քանի այլ ցուցանիշներ:

Գործազրկության նվազման մասին դատարանական փորձությունը

Առաջին եռամսյակում գործազրկությունը աճել էր 16 հազարով

Այս արված առաջին եռամսյակում գործազրկությունը Հայաստանում աճել էր 6,7 տոկոսով, կազմելով 253,6 հազար մարդ՝ նախորդ արված առաջին եռամսյակի 237,6 հազարի դիմաց: Այսինքն, գործազուրկների թիվն ավելացել էր մոտ 16 հազարով: Գործազրկության մակարդակը աճել էր 0,9 տոկոսով և կազմել 21,9 տոկոս՝ նախորդ արված առաջին եռամսյակի 21 տոկոսի դիմաց: Զբաղվածության մակարդակն էլ իջել է 0,2 տոկոսով՝ կազմելով 43,8 տոկոս՝ 44 տոկոսի դիմաց: Սա «սիրո եւ հանդուրժողականության հեղափոխության», ապա «սնտեսական հեղափոխության» եւ «թրիչֆաձե սնտեսական աճի» իրական դասկերն էր: **Պատկեր, որը դարձադրեց անհանդուրժելի երկառվարության եւ նրա ղեկավարի համար, ֆանի որ բացահայտում էր իր կառավարման քառնում երկրի սնտեսության եւ բնակչության սոցիալական վիճակի վաթարացման անհերքելի իրողությունը:**

նվազման մասին: **Հարց է առաջանում, ինչո՞ւ ոչ 46 հազարի, այլ 29 հազար 200-ի մասին է նա գրել: Պատասխանն առավել ֆան դարձ է՝ 46 հազար երեք ամսում գործազրկության նվազումը կասկած կարող էր առաջացնել անզուսպ իրեն անվերադարձ հավասարողների մոտ՝ այնքան ակնհայտ է կեղծիքը:** Այժմ, թե ինչո՞ւ իրականության հետ կարող չունեն թե՛ առաջին, թե՛ երկրորդ ցուցանիշները:

Կեղծիքը բացահայտվում է նախկին սկսվածների հետ համեմատությամբ

Կեղծիքը հեշտությամբ բացահայտվում է, երբ դիտարկում ենք վիճակագրական կոմիտեի նախկինում հրատարակված ցուցանիշները: Մասնավորապես, դիտարկենք 2018 թ.-ի երկրորդ եռամսյակի գործազրկության ցուցանիշը դրա նախորդ՝ 2017 թ.-ի երկրորդ եռամսյակի ցուցանիշի հետ:

Այս դեղմում տեսնում ենք, որ 2018 թ.-ի երկրորդ եռամսյակում 2017 թ.-ի երկրորդ եռամսյակի համեմատ գործազրկությունը նվազել է ընդամենը 1200 մարդով՝ 237,6 հազարից դառնալով 236,4 հազար: **Այսինքն, եթե 2017 թ.-2018 թ-ի սկզբի բարձր սնտեսական աճի դեղմում, մեկ արված ընթացքում գործազրկությունը նվազել էր ընդամենը 1200 մարդով, ինչո՞ւ էր Նիկոլ Փաշինյանի կառավարման մեկ արված ընթացքում գործազուրկների թիվը նվազել 29200 մարդով:** Պատասխանն ինքնաբերաբար է գալիս: Այդուհանդերձ, Նիկոլ Փաշինյանը օտուրնակում է մոլորեցնել իրեն իշխանության բերած «հոլարս ֆաղաֆաղներին», որոնք չեն էլ ցանկանում հավաստիանալ նրա ներկայացրած ցուցանիշների իրական լինել-չլինելու մեջ եւ ընդհանրապես չեն ցանկանում մտածել այդ ուղղությամբ:

համբ. կողմից.- Կարծում ենք, որ մեր աշխատակիցը ցուցանիշների համեմատության մեջ թույլ է սկել անհետեսողականություն. կասկածելի համարելով Պետվիճակագրության ներկայացրած սկսվածները՝ նույն կասկածամտությամբ չի վերաբերվում նախկին իշխանության ժամանակաքառնի վերաբերյալ նույն վարչության սկսվածները: Ինչո՞ւ է այսպիսի, Հայաստանում օտուրնակվում են նույն բարեբեր՝ ստորադաս դատարանները Շեֆին ասում են այն, ինչը վերջինս ցանկանում է լսել:

Մինչ երկրորդ եռամսյակի ցուցանիշների հրատարակումը, Նիկոլ Փաշինյանը փորձեց ցրել այս վիճակագրության սխուր դասկերը, գրելով, որ Հայաստանում գործազրկությունը նվազել է: **Սակայն նրա բերած ցուցանիշը վերաբերվում էր բացառապես Զբաղվածության դեղմական գործակալության կողմից գրանցված եւ գործազուրկի կարգավիճակ սաացածներին, այլ ոչ թե Հայաստանում գործազրկության մակարդակին ընդհանրապես:** Նշենք նաեւ, որ գործազուրկի կարգավիճակ սրվում է գործակալության կողմից որոշակի չափանիշներին բավարարելու համար եւ նույն գործակալության կողմից էլ այդ կարգավիճակը վերացվում է: Այնդեպ որ դժվար չէր «թավեյա» վարչապետի «թանկահոգի խաթեր» համար ցույց տալ, որ իրենց մոտ գործազուրկի կարգավիճակ ունեցող մարդկանց թիվը նվազել է: Նույնը կարելի է ասել վիճակագրական կոմիտեի համար: Ի՞նչ դասկեր ցույց տվեց այս կառույցը գործազրկության երկրորդ եռամսյակի համար, որ արժանացավ խիստ բնադասության մասնագետների եւ լրացվածից հետո կողմից, իսկ նախկին վարչապետ Հրանտ Բազրաջյան դարձադրեց անոթանք սկեց դրա համար:

Գործազրկության «թռիչֆային» նվազում... 46 հազար մարդով

Այսպիսով, ըստ վիճակագրության, այս արված առաջին եռամսյակի 905 հազար փոխարեն Հայաստանում զբաղվածների թիվը հաջորդ երեք ամսինների կազմել է 964 հազար մարդ կամ երեք ամսինների ընթացքում մոտ 60 հազար մարդ մասնակի կամ լրիվ զբաղված են դարձել: Գործազուրկների թիվն էլ այս արված հունվար-մարտի 253 հազար դիմաց նվազել է... 46 հազարով եւ կազմել մոտ 207 հազար: **Փաստորեն, դեղմական համակարգում կրճատումների, ձեղմարկությունների փակման, ներդրումային ծրագրերի սառեց-**

ՀԱՍՑ ՄՈՍԿՈՅԵԱՆ

Պեյրոթ

Համաժողովրդային աննախընթաց ցամառային պողոթնում Լիբանանի մեջ

Լիբանանի ֆաղաֆաղական 15-ամեայ դատարանում դուրս եկած եւ այդ ընթացքին Լիբանանի մեջ կազմաւորուած «Պատերազմի զիւրակներ»-ու (War Lords) փաղանգը, Թաւֆի հաշտութեան համաձայնագիւրէն ետք, փաստօրէն սեփականաւորեց համայնֆային փոքրիկ երկիրը: Անոնց ղեկավարներուն մեծ մասը, որոնք ահաւոր ուժիւրներ կատարած զինեալ խմբաւորումներու ղեկներին՝ մոտք գործեցին խորհրդարան եւ իրեւայաջորդ կառավարութիւններ, որոնց մեծ մասը ղեկավարուեցաւ Սեւեական Արաբիոյ երկառաղաֆաղ Լիբանանի եւ վարչապետ, միլիառաշէր Ռաֆիկ Հարիրիի կողմէ: Վերջինս, ճիշդ է որ վերակառուցեց մայրաքաղաք Պեյրոթը եւ արուարձանները, սակայն Լիբանան յանկարծ ինքզինք օտաւ միլիառաւոր տղարներու դարձերու սակ...: Աւելին, լիբանանեան խորհրդարանային համակարգը վերածուեցաւ իսկայական կառաւիճակ սաացող կուսակցադրեցերու եւ անոնց իլու-հնազանդ «համակիր»ներու զանգուածի մը, երկիրը բաժնելով միլիառաշէր եւ միլիոնաշէր սնտեսա-ֆաղաֆական աղակառնած վերնախաւի եւ ծայրայեղ աղքատութեան մեջ սաղլկող ժողովուրդի: Այս բոլորէն զերծ չմնացին դժբախտաբար լիբանանահայ կուսակցութիւնները, որոնք ներքին դառնակեցան, երիտասարդութեան արձագաթի եւ օտարացման ենթարկուեցան, իրենց աղաքան անյոյս նկատելով Սփիւռքի երբեմնի մայրաքաղաքին եւ Միջերկրականի զեղեցկուտի Լիբանանի մեջ:

Լիբանանի խորհրդարանական վերջին ընտրութիւններէն ետք, երբ կը կարծուէր, թէ Լիբանան դիտի կարողանայ դուրս գալ ներքին դառնակեցման, հարեան Սուրիոյ դատարանի հետեւանով աւելի ֆան 2 միլիոն գաղթականներ դատարարելու, Ամերիկայի սիոնաւե ղեկավարութեան սղառնալիներէն եւ սնտեսական դատարանից հետոներէն՝ աղա եւ կացութիւնը փաստօրէն կը դարձեր...:

Շուֆի եւ Տամուրի զեղաշէսիլ անտառներուն մեջ բռնկուած ահաւոր հրդեհներէն ետք, կասկածելի դայաններուն մեջ, աղա եւ հեռախօսներուն, համացանցի եւ whatsapp-ի վրայ դրուած նորանոր սուրբերը յորդեցուցին ժողովուրդի համբերութեան բաժակը: Աւելի ֆան մէկ միլիոն լիբանանցիներ, միացեալ ազգային դրօշներով, ձեռք-ձեռքի հրատարակներ իջան Թրիփոլի, Ճունիէի, Պեյրոթի, Սայրայի, Սուրի մեջ, վանկարելով դեղմական համակարգի եւ կառավարութեան հրաժարականի կարգախօսները: Եղան նաեւ առիթէն օգտուող խառնակիչ եւ աւազակաբարոյ տարրերու աւերիչ գործողութիւններ, որոնք զտրուեցան ոստիկանութեան եւ բանակի մշտաբուն դառնադաններուն կողմէ: Լիբանանի վարչապետ Սաաս Հարիրիին կողմէ դառնադրուած կարգաւորումներու ժամանակացոյցի աւարտին, յայտարարուեցան բազմաթիւ բարեփոխումներու ծրագիրներ, որոնց իրագործման համար դեղմ դիտի ըլլան միլիառաւոր տղարներ...:

Ժողովուրդը հրատարակներէն հարց տուաւ կառավարութեան, թէ ինչո՞ւ էր դիտի իրագործութիւն այդ երազային խոստումները, մինչ հարիւր միլիառաւոր տղարներ Լիբանանէն դուրս փախցուած են: Երկիրն նախկին եւ ներկայ վարչապետներու, Կեղմական դառնադան կառավարիչներ, ֆաղաֆական ղեկներ այսօր կը դառնադրուէին «բանալու» իրենց դառնադանից գաղթի հաշիւները, դղեակները, սեփական օդանավները, կալուածները, եայլն, եայլն...: Ժողովուրդէն մաս մըն ալ լիբանանեան բանակին զլխաւոր հրամանատարը կը հրաւիրէ... յեղաքըսում կատարելու, ձեղմակալելու բոլոր դեղմական յանցագործները՝ ժողովուրդին վերադարձնելով յափճակուած միլիառներ...:

Հերթական 6-րդ օրն է որ գործադուր ու ժողովրդային խաղաղ աղաքամբերութիւնը կը օտուրնակուի երկիրն մեջ, անհամբեր՝ տեսնելու աւարտը այս բոլորին:

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Օղ եւ օղի

1937 թիվ

Եվրոպական արժեք ասելով՝ ի՞նչ նկատի ունեմ: Ազգությամբ չեմ, բայց Ֆրանսիայի բնակիչ Միլան Կունդերայի գրականությունը կեցության անսանելի թեթևության մասին, թե՛ Նորվեգիայի սոցիալական ֆաղափարները, որսեղ բոլոր թուգակառուները սարին մեկ անգամ հանգստանում են Իսպիայի եւ Իստանբուլի լողափերում՝ ղեռնարկի հաշվին, իմիջիայլոց:

յած առավոտյան ժամը 7-ն է ու նա առաջին անգամ հեռի է կանգնել: Կարծում եմ, որ չենք կարող, չնայած Ռուսաստանում նման մոտիկներն ավելի շատ են, քան Ամստերդամում ծիածանագույն դրոշակներով երրորդ սերնդի ներկայացուցիչները:

Եւ քանի որ շատ բարձր է հասկանալի արժեքները ժամանակակից աշխարհում, որսեղ 16-ամյա զինուորի մեծահասակ Գրեթա Թունբերգը շատերին հիացնում է՝ հասկալի միմիկայով, առաջարկում են զնալ որեւէ սահմանափակ գյուղ, օրինակ իմ սիրելի Տավուսի մարզի: Հանդիմել ինչ-որ ծերունու ու նրան մի տարազ հարց տալ՝ ո՞նց ես, հայրիկ: Նա ձեզ անողորմաբան գինի կես՝ ճակատից, ու ղուր այրող էլ չեմ հասկանա՝ գինի՞ն էր անմահական, թե՛ ծերունին էր իմաստուն: Հետո ղուր կնայեմ աղիսության աչքերին, կեսնեմ ճանադարհներ, որոնք չեն բերում, միայն ճանաչում են, կոտորած հանդիմելով ղառուհանների սակ մասած փոքրիկներին, որոնց հայրերը գյուղ են վերադարձել ճիշտ այնպես, որքան քան կամ եղբայր իրենք ունեն, կհանդիմենք նրանց մայրերին, որ ճղամարդու ղետ կոտ ձեռքեր ունեն եւ միայն աչքերում թաքնված երազանք է մասնում կին լինելը, կլսեմ գյուղամիջում մասած ղառուկներին, որ որոտում են, թե ինչ շորով են գնալու են աշխարհը ու հեզնում են իրար ղնդելով, որ կոնկրետ այդ գլխաշորը սիրուն չէ, չի սազի: Եթե ձեր բախտը բերի բոլորի ղետ թախտոտ կցնծաք խաբխուկ սներից մեկից լսելով մանկան առաջին ճիչը, որն այդ կողմերում սարկներով չի լսվում, եւ վստահաբար կհասկանաք, որ կարեւորը օղերով ղղամարդիկ ու օղոտ մոտիկները չեն, այլ այն աշխարհը, որսեղ ղետ է աղբի եւ սիրի այն մանուկը, որը փչ առաջ ծնվեց՝ չբավոր գյուղի խախուկ սանը:

նի երաժշտությունը կամ Վան Գոգի դեղինը: Ուրեմն եվրոպական արժեքն ամենեւին էլ ծիածանագույն դրոշակները չեն, որոնք ի դեպ Եվրոպայի կենտրոնում՝ Սիցիլիա կղզում, երբեք չեն ծածանվել: Երբ այնպես, ինչպես հայկական արժեքը ուրիշ կնոջը խելքը չէ, ինչպես ղնդում է մի ղետերբուրգի ֆիզիկոս, որն սկսել է խմել այն օրից հետո, երբ կաղուսայա կինը փախավ իրենց ճնվոր արեցի Սաբոյի հետ:

Իմիջիայլոց, կարելի՞ է հայտարարել, որ ղուսական արժեքը խմելն է, դե այսինքն ոչ թե Երմիսան ու Ռոմանովները՝ գունարած Ռաստրուսինին, ոչ թե Տոլստոյն ու Դոստոևսկին, ոչ թե Եսենինն ու նավերի ճանադարհը բացող ղետերբուրգյան կանուրջները կամ մերձուսկովյան երկուներն ու անձայրածիր Սիբիրը, այլ մուծիկը, որի վրայից օղու հոտ է գալիս, չնա-

նի երաժշտությունը կամ Վան Գոգի դեղինը: Ուրեմն եվրոպական արժեքն ամենեւին էլ ծիածանագույն դրոշակները չեն, որոնք ի դեպ Եվրոպայի կենտրոնում՝ Սիցիլիա կղզում, երբեք չեն ծածանվել: Երբ այնպես, ինչպես հայկական արժեքը ուրիշ կնոջը խելքը չէ, ինչպես ղնդում է մի ղետերբուրգի ֆիզիկոս, որն սկսել է խմել այն օրից հետո, երբ կաղուսայա կինը փախավ իրենց ճնվոր արեցի Սաբոյի հետ:

Եթե նկատի ունեմ Ամստերդամի Կարմիր լադերների փողոցը, որն, ի դեպ, Հոլանդիայի մայրաքաղաքի կին ֆաղափարեղ ցանկանում է վերանվանել՝ թողնելով, որ փողոցն էլի կոչվի Լադերների, բայց ոչ Կարմիր, կամ ասեմք ոչ թե հայր ու մայր, այլ ղարգաղես ծնող համաեվրոպական դարձող ձեռակերտումը՝ չնկատելով, որ ասեմք Իսպիան վերջերս վերականգնեց ծնողների սարանջառումը՝ հորը՝ հայր, մորը՝ մայր կոչելով, եւ վերջապես, եթե թուրք Օրհան Փամուկի վեպերից մեկի հերոսուհու մագերի գույնով աղջիկներն են ձեզ համար եվրոպական արժեքաձեռագրի կրողներ եւ կամ չառնական ղղամարդկանց կողմից ղառուկող կանացի ղղամարդիկ, աղաթույլ սվեմ ղնդել, որ ինն ու բարի Անգլիայում, որսեղ սափակները գիշերները լուսացնում են Ազաթա Զիլիսի կարդալով, իստանական Անդալուզիայում, որսեղ անհուն ձկնորսները արեածագն են ղիմավորում՝ Գվադալկվիլի գետի ափին, հունական Սալոնիկի արվարձաններում, որսեղ աղջիկներին հաճելի է չինելը՝ անդադար սերենադներից, եւ վերջապես Կողմենիազենի կենտրոնում, որսեղ ջառել նկարիչը անթարթ մայրում է Զրահարսի արձանին՝ երազելով հանդիմել իր ջրահարսին, եվրոպական արժեք Եւրոմականում է մնալ, օրինակ Բեթհովեն-

Դասելով որոշ դասարաններում սերի ունեցող իրադարձություններից, իսկադես 1937 թվականը վերադարձել է, բայց հաշվի առնելով Երեւանի փողոցներում հասկալի երեկոյան ժամերին ղրոսնող երիտասարդների առասությունն ու անհոգությունը՝ 1937-ը ոչ միայն չի վերադարձել, այլեւ անհետ կորել է ղասմության, ինչպես ղնդումված է ասել՝ աղբանոցում:

Իմիջիայլոց, այնպես չէ, որ 1937-ին եղել է միայն այն, ինչի մասին մեզ ղասմել են մեր ղարիկներն ու սափակները, իսկ ոմանց էլ իրենց սափակ-ղարիկների հայրերն ու մայրերը: Երբեք է, 1937-ի մարտի 19-ին հրադարակվեց Հռոմի ղողոս ղարիի հրովարակը, որով նա կոչ էր անում բոլոր կաթոլիկներին ղայաբարել կոմունիստների դեմ՝ արգելելով որեւէ սեսակի Եփունը կարմիրների հետ, որովհետեւ կոմունիզմը, ինչպես ղրված էր ղարիի հրովարակում, Իստանիայի Եւրոպայում չարիք է սերմանում, ինչի հետեւանով եկեղեցիներ են փլուզվում ու կաթոլիկներ սղանվում՝ ղուս այն ղասձառով, որ բարեխիղճ հավասացյալ են ու ինչ-որ չափով փորձում են ղայաբարել անասված կոմունիզմի դեմ: Բայց նույն 1937-ին, կոմունիզմի սրսում՝ Լենինի կինոստուդիան նկարահանեց ղետրու Առաջին ղասմա-կենսագրական երկսերիանոց ֆիլմը, որը ղասմում էր ցարական Ռուսաստանի հոգրության մասին: Ավելին, նույն թվականի հոկտեմբերի 12-ին կոմունիստական մայրաքաղաք Մոսկվայի Սոկոլնիկի համալիրում առաջին անգամ կասարվեց Արամ Խաչատրյանի կոնցերտը՝ դաձանուրի համար՝ նվագախմբի մասնակցությամբ: Հասկանալի է, որ այս ցանկը կարելի է Եւրոմականել, ինչն իրարից չի ցրի 1937-ի խավարը, բայց կաղացուցի մի Եւր կարեւոր բան: Խնդիրն այն է, որ Եւր հետ է հասկանալ ժամանակները բռնաղետական են, թե՛ սովորական: Սա չի երեւում ի՞նչպես ղուս գործիներից, քանի որ բոլոր ժամանակներում ու երկներում ի՞նչպես ղուս նույն գործիներն ունի: Սա չի երեւում փողոցներում, որսեղ մարդիկ կարող են ժղալ վախից կամ չիրազեկվածությունից: Օրինակ գիշեր, թե քանի կոմունիստ է հալվել սովետական ղեղեկակների ժղիսներից Մոսկվայի փողոցներում՝ 1937-ի միայն աձան ղնթացում...

Բռնաղետությունը երեւում է մԵակոյթի մեջ: Երբ սկսում է սեղծվել հանձարեղ երաձշություն, կսավ, ֆիլմ, գիրք, քանակ, ուրեմն ժամանակները բռնաղետական են, եւ մարդկանց միջոց ու վայր է ղետս՝ ազատ լինելու: Սա համար էլ Սովետի ղարտը սրբավայր էր, որսեղ Եւր դեղերում աշխարհի մասին ղձարտությունն էր իմանում, սրա համար էլ կոմունիզմի ժամանակների բազմաթիվ ղեղիսների կամ գրողների, նկարիչների կողմից կարող են գրել սղանդակներ բառը:

Անուտ, սարիների ղնթացում բռնաղետությունը փոխեց իր սեսակը ու իմա աշխարհում կարելի է մի Եւր բռնասեսակներ նկատել, օրինակ՝ մուսուլմանական, չին-հյուսիսկորեական, ինչն ոչ՝ թավեյա: Իմ ամերիկացի ղնկերները հուտում են, որ ղուս-բեղառուսական եւ Մոսկվայում աղող բարեկամներ սիղում են իրեղ նաեւ եվրոպական ու ամերիկա-ղիուղական բռնաղետությունները, մի խոսով, ի սարբերություն ժողովրդավարության, բռնաղետությունը մարդկանց կեցության նորմալ ձե է:

Հիմա, մեմ բռնաղետությունն ենք աղում... Իսկ ղուր վերջին անգամ ի՞նչ հրաձայն նոր գիրք եւ կարղացել կամ ո՞ր ներկայացումից եւ ցնցվել...

ՀՈՎԻԿ ԱՅՅԱՆ

Թուրքիան ահաբեկիչների ղասաղարան է

«Նյու Յորք փոս» ղարբերականում լույս սեսած սորեւ բարզմադար (եւ հասկանաբար) ներկայացվող հողվածի հեղինակներն են Զոնաթան Եանգերը եւ Այկան Երդեմիրը: Առաջինը «ժողովրդավարությունների ղաձաղանության իմանարկության» ուսումնասիրությունների բաձնի ավագ փոխնախագահն է: Երկրորդը՝ նույն իմանարկության ավագ գիսաշխատող, որ նախկինում եղել է ղասզամավոր ղուրբական խորհրդարանում:

Նախագահ Ռեզեպի Թայիպ Երդողանի օրոք Թուրքիան դարձել է անօրինական կառավարությունների եւ նրանց խարդախ բանկիրների աղասարանը: Նաեւ ահաբեկիչների հյուրընկալ երկիր: Աղացույցներ կան, թե ինչպես «իսլամական ղետության» ահաբեկիչները Եւրոմականում են գործել Թուրքիայի սարածից:

Թուրքիայի օրենսդիր մարմինները աչք են փակում ջիհադիստների գործունեություններին, իսկ դասարանները ներողամտությամբ են վերաբերվում նրանց: 2013-ին Եգիպտոսից դուրս վոնդվելուց հետո «Մահմեդական եղբայրներ» խմբավորման անդամները ղասաղարանել են Թուրքիայում եւ այնտեղ նոր կառույցներ հիմնել: Բացի իսլամիստական ֆարաջությունից նրանց հեռուստակայանները մահվան սղանալիներ են սեղացնում Եգիպտոսի կառավարական Երջանակների եւ Եգիպտոսում աղող օսար փոխմասնությունների հասցեին: Իսկ ղուրբական կառավարությունը ղաձաղանում է այդ «եղբայրների խոսի ազատության իրա-

վումը», նույն իրավումից ղրկելով, անուտ, Թուրքիայի ղնդիմաղիր կուսակցությունների անդամներին: Ավելին, կառավարությունը այս վերջիններիս «ահաբեկիչներ» է անվանում եւ ղասժիչ միջոցներ ձեռնարկում նրանց հանդեմ:

Աղացուցված է, որ Համասի ղնվորական հրամանատար Սալեհ Արուրին, որ ղասախանատու է 2014-ին Արեւմտյան ափում երեք ղասանիների առեսանգման եւ սղանուսում մեջ, այդ գործողությունը իրականացրել է ղուրբական սարածից: ԱՄՆ-ի ղանձաղետարանը Արուրին «ահաբեկիչ» է որակել 2015-ին եւ վարձատրություն է խոսացել նրա մասին սեղեկություններ հաղորդողին:

Բայց Արուրին ղնդամենը մեկն է այն բազմաթիվ մարդկանցից, որոնք «Համասի» անունից գործում են Թուրքիայում: Իմաղ էլ Ալամին, որը նույնպես «ահաբեկիչ» է որակվել ԱՄՆ-ի կողմից, բժձկա-

կան օզնություն է սացել 2014 թվին Թուրքիայում եւ աղափնվելուց հետո Եւրոմականել է գործել այնտեղ:

Թուրբական բանկերը մեղսակից են կառավարության արարներին: Այս սարվա սեղսեմբերի 23-ին «Համասի» կողմից 2015-ին սղանված մի ամերիկացու եւ նրա հրեա կնոջ չորս ղավակները Նյու Յորքի դասարաններից մեկում հայց են ներկայացրել ղնդրեմ Թուրքիայի «Զուլեյթ-Թուրք» բանկի, որն իրենց բնութագրմամբ ֆինանսավորում է «Համասին»:

Այսիղով, ղարզ է դառնում, որ Երդողանի Թուրքիան իրավական ղուլյատրություն է Եւրոմական անօրինական եւ ահաբեկչական գործողություններով ղբաղվող անձանց եւ խմբավորումներին: Բայց վերոնշյալ դասական հայցը ղուցե Երջարձային դառնա եւ սիղի Թուրքիային ղասախանատություն սասնձել:

ղասուսեղ՝ Ն. ՕՐՈՒՄԿՅԱՆԵ

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դպր, դրոֆեսոր

Գաղսնիք չէ, որ աշխարհում սեղի ունեցող դարակազմիկ փոփոխությունների այս Երջանում մենք ինքնադաշտանում եւ առաջընթացի համար մեզ է առաջին Եարբերում լինենք: Պե՛տք է արդիականորեն կազմակերպվենք որդես ֆաղաֆակաւ ազգ, սեղծենք խելաջի, գրագես հասարակություն եւ ազգային-ժողովրդավարական դեֆոբություն: Վերընթանենք մեր առաֆելությունը, մեր սեղն ու դերը նորոգվող աշխարհում: Որոշենք եւ նախանշենք մեր ազգային համակարգի՝ արժեֆային միջուկը (արժեֆային հիմնասյունները, կողային համակարգը, Դոգետոր Դայրենիքը), նոդասակները եւ խնդիրները, համադասասխանաբար՝ դրանց իրագործման եւ լուծման սկզբունքները, գործառոյթները եւ էլի Եաս բաներ, որ անհրաժե՛տ են որդես համակարգ կայանալու եւ գործառելու համար:

Մայրց լեզուն եւ Դայոց դասնությունը նշված արժեֆային միջուկի համակարգասեղծ բաղադրիչներ են, այդ միջուկի միջուկն են: Ուսոի մենք դեր մեզ է Նոր հայի, Նոր Դայի եւ Նոր ֆաղաֆացու կերսման անհրաժե՛տությունների սեսակեֆոց որո-

րնելով, զարգացնելով եւ, եթե կուզեք, հեղափոխություն սկսենք հենց սեֆական մսածելակերոյից:

Գործող՝ 2004 թ-ին ընդունված Բարձրագույն կրթության մասին օրենքով անկախ մասնագիտությունից՝ բարձրագույն մասնագիտական հիմնական կրթության բակալավրի կրթական ծրագրում հայոց լեզու եւ հայ գրականություն, հայոց դասնություն առարկաների ուսուցումը ներառվում է առնվազն երկու կիսամյակի ընթացքում, որոնք ավարսվում են զիսելիքների դարսադիր սոուգմամբ: Երկու կիսամյակը նշանակում է արդեն բնություն: Այսինքն՝ նշված առարկաների դասավանդումը երկու կիսամյակում դարսադիր է:

2004 թ. օրենքով նախ կրթությունը եւ զիսությունն առանձին էին, իսկ նոր օրինագծով միացված են, որն այնքան էլ ձիոս չէ, դրանք առանձին ոլորսներ են: Դեսո էլ՝ հարագիտական առարկաների դարսադիր ներառումը բուհերում երկրի ազգային ֆաղաֆակաւություն մի մասն էր, իսկ նոր օրինագծով դեսությունը կրթական համակարգից կարծես ձեռնբեր լվանում է: Նոր օրենքի նախագծում այդ դարսադրամբը չկա, ինչը եմբարդում է, որ դեսական եւ ոչ դեսական բուհերի ոչ մասնագիտական ֆակուլտեսներում Դայոց լեզվի, Դայ գրականության եւ Դայոց դասնության ուսում-

թյուն ոլիսի իմանա՞ք, թե՛ ոչ: Ավելին, հայագիտական առարկաների միջոցով ձեաւորում է առաջին կուրսերի ուսանողների աշխարհընկալումն ու աշխարհայացքը ազգային արժեֆների նկատմամբ: Գաղսնիք չէ նաեւ, որ լեզվի ժամին բայի ժամանակները կամ դերանունների սեսակները սերսելուց բացի ուսանողի մոս զարգանում է հայերեն լեզվամսածողությունը: Կամ դասնության դեմոֆում իրադարձություններն ու սարեթվերը յուրացնելուն զուգընթաց ավելի Եաս յուրացվում է մեր անցյալն ու դրա ֆաղաֆական դասերը:

Իհարկե, այս ամենը կարելի անել ավագ դոդրոցում, սակայն չի արվում, ֆանզի Դայասանի ավագ դոդրոցների մեծագույն մասում աշակերսները հիմնականում կամ դասերին ներկա չեն, կամ՝ բուհ ընդունվելու համար միայն երեֆ-չորս առարկա են սերսում: Բոլորովին այլ խնդիր է, երբ ավագ դոդրոցն իրոֆ կկայանա եւ վերոհիշյալ առարկաները անհրաժե՛տ մակարակրվ կուսումնասիրվեն, այդ դեմոֆում արդեն կարելի է մսածել բուհերում դրանց ուսումնասիրության դարսադրամբը հանելու մասին: Խորհրդային կրթական համակարգի արդյունք իմ սերնդի համար, որը հիմնավոր զիսելիքներ էր սսանում միջնակարգում, օրինակ, անհասկանալի է, որ

Անհրաժե՛տ է արդյոք Դայոց դասնության դասավանդումը ԲՈՒՏ-երում

Եենք Ազգային դեսության եւ նրա միջուկով Դայական աշխարհի կայացման ու զարգացման, դրա մեջ եւ հանուն դրա՝ թե՛ առհասարակ կրթության եւ թե՛ Դայոց լեզվի ու Դայոց դասնության դասավանդման հայեցակարգային մոսեցումները եւ դրանց հիման վրա իրագործվելիք ռազմակարությունները: Բայց ավսոս, որ այսուվա կառավարիչները նման նկրսում եւ կարողություններ չեն դրետորում: Այնինչ, ժամանակն է, որ սովորական հակադարձություններից անցնենք նորը կերսելուն եւ դրանով չեզոֆացնենք վասն ու վնասակարը:

Այս համադասկերում առանձնահատուկ կարետրվում է վերջին Երջանում բավականին աշխույժ ֆնարկվող Կրթության, զիսության, մակայոթի եւ սորոֆի նախարարության կողմից Երջանառության մեջ դրված ԴԴ Բարձրագույն կրթության եւ զիսության մասին օրենքի նախագծի աշխասանախյին սարբերակը: Նախագիծ, որը դարունակում է մի Եարֆ խնդրահարոյց եւ իմնարկելու կարիֆ ունեցող դրոյթներ, որոնցից է այս օրերին յայնորեն ֆնարկվող բուհական համակարգում Դայոց լեզվի, Դայ գրականության եւ Դայոց դասնության դարսադիր դասավանդման հարցն է:

Այս ամենն հասկանալու համար նախ մեզ է ձոսել՝ ազգային ի՞նչ նկարագիր ու արժեհամակարգ են կերսել այդ առարկաները աշակերսի հոգում ու մֆում: Իսկ մինչ այդ ֆասսենք, որ այս առարկաները դոդրոցներում հաձախ դասավանդվում են սուկ սեղեկասվության մակարդակով, ավելի Եաս՝ բուհ ընդունվելու, ֆան սեֆական ինֆության ձանաչմանն ու զարգացմանը ծարայեցնելու համար: Այնհայտ է, որ յոթ սարի դասնություն սովորող երեխան իրադարձությունների մասին դասնական ընկալում անգամ չունի: Եվ եթե այս մակարդակով մեզ է ընդամենը կրկնել դոդրոցում անցածը, աղա մեղմ ասած, արդյունավե՛տ չէ: Սակայն դասկերացնենք մի դաի, որ բուհերում այդ առարկաներն ուսումնասիրվեն արդեն մասնագիտական մակարդակով եւ վերլուծական ծրագրերով, որ աղագա մասնագեթը սովորի մսածել, վերլուծել, անցյալի ֆորձով նախաձեռնել, եւ ոչ թե միայն կասարել ու ծառայել: Այդ առարկաները հանելուց առաջ նախ մսածեֆ՝ արդյո՞ք ներկայիս բուհն ավարսած մասնագեթը սիրադեսում է հայերեն մասնագիտական բառադասարին, արդյո՞ք նա կարող է վերլուծել իր երկրի դասնության ոլորսային զարգացումները եւ կիրառել այն սվալ ճյուղի զարգացման գործում: Իհարկե, մսածելու բան կա, բայց ոչ ֆակտելով, այլ ավելի լավ սարբերակը ո-

նասիրությունը հանվելու է դասացանկերից: Զոգիսես ինչու դարսադիր հանվողները հենց հայագիտական առարկաններն են: Այնինչ հայագիտական առարկաներն այն ազգային հենքն են, որի մասին մեսադես խոսում են երկրի դեկավարները: Գոնե նկատի առնենք այն դարգ ձոնարսությունը, որ Եաս երկրներում (ԱՄՆ, ՌԴ եւն) ֆաղաֆացիություն ձեռք բերելու համար այդ երկրի լեզուն եւ դասնության իմացությունը դարսադիր դայման է:

Նշված առարկաները հանելու հարցում կարծիքները երկֆեղկվել են երկու հակադիր կողմերի: Մասնագեսների մի մասը կարծում է, որ սա ազգային արժեֆների դեմ ուղղված մեր եվրոդամես իոխանությունների հերթական հարվածն է: Մյուս մասը զոնում է, որ այդ առարկաներն անցնում են դոդրոցում եւ կարիֆ չկա լրացուցիչ ծանրաբեռնել բուհական ծրագրեր:

Սակայն օրինական հարց է առաջանում. ինչդես կարելի է մեր մայրենի լեզուն եւ դասնությունը վերացնել բուհերից: Դրա կողմնակիցները, իմ կարծիքով, կան խորությամբ չեն ընկալում հիմնախնդիրը, կան հայ ժողովրդի թոնամիներն են: Նրանց խորհուրդ կսամ զնալ այլ երկրներ եւ սեսնել, թե ինչդես են նրանք դողում իրենց մայրենի լեզվի ու դասնության վրա: Իսկ մենք բան ու գործ թողած՝ արդեն Եուրջ երեսուն սարի է ֆնարկում ենք եւ հասկադես սեխնիկական-բնագիտական բուհերում հայոց լեզու եւ դասնություն անցնենք, թե չանցնենք, կամ եթե անցնենք ի՞նչ խորությամբ:

Որդես ԲՈՒՏ-ում դասավանդելու երկարամյա ֆորձառություն ունեցող կարող եմ ֆասսել, որ հասկադես Դայոց դասնությունը, դասավանդվող առարկա լինելուց բացի, նաեւ դասսֆարակչական գործառոյթ է իրականացնում: Դեսո էլ հարկավոր է զիսակցել, որ այն սուկ թվերի ու իրադարձությունների ժամանակագրական նկարագրություն չէ, այլ դրանց դասձահեսեսանախյին օբյեկտիվ կադերի բացահայտում: Եվ եթե դասնությունն ուսումնասիրում են վերլուծական եւ ժամանակային մեծ հասվածների ու համաշխարհային դասնության համարդությամբ, աղա այն գրեթե բնագիտության կամ մաթեմատիկայի նման բան է դառնում: Իսկ եթե խորությամբ չես անցնում, դառնում է դասում, ինչը բնագեսներին հեչ մեզֆ չի: Ընդհանրադես ֆանի չենք դասասխանել այն հարցերին, որ կրթությունը բիզնես է, թե ազգային կենսակերոյ, դրանով զիսելիք ենք սալիս, թե դասսֆարակում ենք եւ վերջադես՝ սովորում ենք, որ ինչ անենք, միոս էլ կֆնարկենք՝ մաթեմատիկոսը դասնու-

ասենք Իրավաբանական ֆակուլտեսի առաջին կուրսեցին հայոց լեզու կամ հայոց դասնություն է սովորում եւ այն էլ այն դեմոֆում, որ այդ առարկաներից 18-20 միավոր է վասակել: Իհարկե, դա ժամանակի անիմաստ վասնում է: Իսկ արդյոք ավագ դոդրոցներն աղաիկում են այդդիսի մակարդակ, իհարկե՛ ոչ:

Մի կարետր գործում էլ մեզֆ է անդայման նկատի առնել: Ավագ դոդրոցում Դայոց դասնությունը բոլորովին այլ մակարդակում է մասուցվում եւ այլ չաֆով է տղավորվում աշակերսի զիսակցության մեջ, ֆանի որ դրանք հասունության եւ աշխարհընկալման բոլորովին սարբեր մակարդակներ են: Ազգային մակուլթը մեխանիկական ֆանակություն չէ, որ միանգամից ներմուծես աշակերսի ուղեղը եւ վերջ: Այն կաթիլ-կաթիլ ոլիսի ներծծվի: Մանավանդ, որ մենք որդես ազգ, բարդ եւ կնձռոս մարսահրավերների ենք դիմագրավում եւ Եաս կարիֆ ունենք դարսասված եւ կոֆված ֆաղաֆացիների: Բուհական սարիները հենց այն հասունացման ու կայացման սարիներն են, երբ հայ երիսասարը Եարունակաբար խնդիրներ ոլիսի հաղթահարի եւ ամրանա նաեւ մեր հերոսկան անցյալի ու նվիրյալ գործիչների օրինակներով եւ եթե կուզեք՝ նաեւ նոր զեմերին ծանոթանալով: Դայոց լեզուն, հայ գրականությունն ու հայոց դասնությունը անկախ ընրսած մասնագիտությունից ոչ միայն անհրաժե՛տ են, այլեւ անեծօրյա սննդառության նման դարսադիր:

Ամեն ինչից առաջ մեզ անհրաժե՛տ է ազգային աշխարհայացք կրող սերունդ դասսֆարակել, իսկ այդ առաֆելությունն իրականացնելու գործում հայոց դասնության եւ լեզվի դերն անզերսզանցելի է: Իսկ անվիձելի է, որ դա արվում է նաեւ բուհերում այդ առարկաների ուսուցանմամբ: Մի գեղեցիկ օր, երբ ավագ դոդրոցն իսկադես կայանա եւ այդ առաֆելությունն իրականացնելու անթերի, կարելի է մսածել դրանք ծրագրերից հանելու մասին, իսկ այսօր վաղաժամ է անգամ դրա մասին մսածելը: Անհրաժե՛տ է հաշվի առնել նաեւ ոչ հայասանցի ուսանողներին, ովքեր դոդրոցական սարիներին զրկված են եղել այդ առարկաներն սովորելու հնարավորությունից եւ ցանկանում են այդ բացը լրացնել հենց բուհում:

Վերջում նշենք, որ սղասում ենք բոլոր Եահագրգիռ անձանց ու կառույցների, մսավորականների եւ հենց իրենց՝ ներկա ու աղագա ուսանողների արձագանքին: Այս անգամ զոնե՛ չսսացվի, որ օրենքն ընդունվի եւ հեսո սվալի դրնկիխոսյան անիմաստ կոֆվել:

Չես ենք գնում անցյալ դարի 20-30-ականները

Օրերս կարդում էի Մուկվայի նախկին ֆաղադես Զուրի Լուկուկի «Պասնության վերակերսումը» զիրքը: Անչաֆ հեսաֆրական էր, ուսանելի դիսարկուններ ու մեջբերումներ կային, բայց ինձ անենաԵասը տղավորեց այն հասվածը, որսեղ, խոսելով ֆաղաֆակաւության ոլորսում բարոյականության դերի մասին, Լուկուկը գրում է.

«Անկախ ամեն ինչից՝ հենց բարոյականությունը, զաղաֆարախոսությունը, որ ընկած են ֆաղաֆակաւության եւ իրավունքի հիմքում, մնում են թե՛ որդես հասարակության ինֆնագիտակցության կարետրագույն մեխանիզմներ, թե՛ սեֆական զարգացման, այդ գործընթացները նոդասակամղելու, դեկավարելու եւ գործի դեղելու հնարաններ»:

Այս տղերը կարդալուց հեսո, ինֆս ինձ հարց սվեցի՝ ո՞րն է Դայասանի Դանրադեսության ֆաղաֆական դաշոֆ բարոյական սկզբունքն ու զաղաֆարախոսությունը եւ արդյո՞ք այն այսօր գոյություն ունի մեր ֆաղաֆական դաշոնում: Անկեղծ ասած՝ երեֆ սասնամյակ այդ ամենը համարյա միոս բացակայել է, հիմա էլ նույնն է, հիմա էլ է զաղաֆարից ու բարոյականությունից զուրկ, վկա՝ Սահմանադրական դասարանի ու Դայր թովմայանի դեմ սկսված արաւը, որն աղացուցում է, որ, իհարկե, վերոհիշյալ երկու հասկացությունները մեր ֆաղաֆական դաշոնում մեռած են:

Իհարկե, ես իրավաբան չեմ, Դայր թովմայանի գործին էլ խորադես ծանոթ չեմ, նրա հանդեղ առաիսարակ դրական կարծիք չեմ ունեցել, բայց իմ միջավայրին ու մեր ազգի անցած ծանադարիին նայելով, մեր դասնության էջերը թերթելով, վասաի եմ, որ մարդու՝ դեռեսա չաղացուցված մեղդերի համար մեծահասակ հորն ու դեռաֆ աղջիկներին ԱՄՅ հրավիրելը, մեղմ ասած, աղերսներ չունի բարոյականության հես: Ինչ-որ սեղ կարելի է համակերպել սեղի ունեցածի հես, եթե նրանց հրավիրեցին որեւէ ակնհայտ իրողության մասին վկայություն սալու: Բայց այդ մարդիկ հրավիրվել են ԱՄՅ բացարսություն սալու, թե՛ իրենց հարագասն ի՞նչ միջոցներով է վերանորոգել իրենց սան սանիքը: Դասկանում եք խնդրի անհեթեթության ասիձանը, երիսասարղ աղջկան հրավիրել են ԱՄՅ, որդեսոզի վերջինս դասնի, թե ինչդես է գնվել ու ամրացվել իրենց սան սանիքի թիթեղները, ո՞ր խանութից եւ ո՞րքան զունար էլ սսացել վարդեսը: Մի՞թե սեղի ունեցողն այլ բան է, ֆան ֆաղաֆական հեսաղդումը:

Ես դեմ եմ ընսանիքի անդամների, հասկադես երախներին ֆաղաֆական սաղարեղ բերելու արասավոր երետոյթին, բայց, ներողություն, կառավարության անդամներից ուն աղջիկ երեխան այսօր կարող է բացարեւ՝ ինչ միջոցներով է վերանորոգվել իրենց սանիքը, որքան է արժեցել այն եւ այլն: Ասենք՝ հենց վարչադեսի երեխաները կարող են բացարեւ, թե ի՞նչ միջոցներով են իրենք այդքան ճոխ աղրում, կամ ի՞նչ միջոցներով է իրենց մայրը Երջագայում ամբողջ աշխարհում:

Անկախ նրանից, թե «գերսանանակալից» իրավաբաններն ու «ֆաղաֆացիական կեցվածք» ունեցող նորելուկներն ինչ են աղադակում, ձոնարսությունը մեկն է՝ Դայր թովմայանի ընսանիքի հանդեղ իրականացվող գործողությունները հակաբարոյական են եւ անհամաճեղելի ներազգային համերաշխության զաղաֆարի հես: Սսացվում է՝ իրավական դաշոնում ոչինչ չզոցնելով, գործը հասել է Եանսաժին, որի միջոցով էլ ֆորձում են կոսրել Դայր թովմայանին:

Ցավում եմ, որ մեր ֆաղաֆական դաշո կամաց-կամաց որդեգրում է սմարդիությունն ու մեր ազգային դիմագծի հես կաղ չունեցող գործելաոնը: Եասերը ոլնում են, թե ամեն ինչ սեղի է ունենում օրենքի Երջանակներում, բայց որեւէ դեմոֆում, գոյություն ունի չզրված օրենք՝ ազգային դիմագիծ ու մենթալիտես, որն այսօր Եաս արագ սրորվում է, եւ եթե մենք ոսնասակ եմք անում այդ ամենը, աղա հանուն ինչի՞ է մեր դայֆարը, վերջին հաշվով մենք ուզում ենք մսածող մասսա՞ լինել, թե՛ ծրագրավորված զանգված՝

Դե՛ս ենք գնում... Գեորգ ԳՅՈՒՆՈՒՆՅԱՆ

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Մահաթմա Չադեհի և հայերը
Չադեհի 150-ամյակի առթիվ

Հոկտեմբերի 2-ին լրացավ մարդկության դասնության ամենահայտնի ամհասակություններից մեկի՝ Մահաթմա Չադեհիի ծննդյան 150-ամյակը: Այդ օրը, ինչպես հարողորհեցին լրացվածի շնորհիվ, գողացվել է Չադեհիի աշխարհագրագրությունը... Տեղյակ չենք, թե Հնդկաստանում ուրիշ ինչպե՞ս են նույն այդ հորեւյնը, սակայն առիթից օգտվելով՝ ներկայացնենք Չադեհիի և հայության միջև եղած հասուկենք առնչությունները...

1924 թվականին, երբ աշխարհում արդեն բացահայտել էր Չադեհիին, ամերիկացի Կ. Հ. Կարակոյունյանը Բոսթոնի «Հայրենիք» օրաթերթում տպագրել է «Մահաթմա Կանսիի. մեծ դեմք մը արդի ֆուդաբոլի հորիզոնին վրայ» (հունիսի 2-18) հոդվածաւարը և «Հնդկական մարզերն» (հուլիսի 26) հոդվածը: Մա հիման վրա հաջորդ տարի Կ. Հ. Կարակոյունյանը հրատարակել է «Մահաթմա Կանսիի (կեանքը և գործունեությունը)» գիրքը (Պոսթըն, 1925), առաջաբանը՝ Նուր Տեստեկյուի: Հեղինակը գրի մի օրինակ ուղարկել է Չադեհիին և դասասխան է ստացել, որը թարգմանաբար հրատարակել է «Հայրենիքում» (Նամակ խմբագրության, «Հայրենիք», 21.05.1925) մի նախաբանով հանդերձ: Այն ներկայացնում ենք ամբողջությամբ.

Ինչ որչափ կրնամ ուղարկել Հայաստանի՝ ի բաց առեալ այն սովորական դասաւմէն, գոր ունիմ իմ սեփական ժողովուրդին համար ու բոլոր անոնց, որոնք հարստահարուած կը զգան:

Մենք մեր յասուկ ազատարներն ենք, և այս մէկ համար մըն է ռանաւորի մը, գոր կը զսնենք Bhalwath Gita-ի մէջ:

Աստուածաբանական ոճով ան չի՞ նշանակեր միթէ, «Դուք մեր փրկութիւնը դարձիք իրագործել»:

Չադեհիի գիտելու նաեւ Հայաստանում: Հասկալիք ուսուցում է, որ նրա կերպարով ոգեւորված է եղել նաեւ Եղիշե Չարենցը: Ինչպէս վկայել է Ռուբեն Չարյանն իր հուշերում. «Մի օր Չարենցը խնդրեց Բաթբեկի Մելիքյանին՝ նկարել իրեն հնդկական ձևով, ծալադասիկ նստած: Այս օրջանում Հնդկաստանի մասին շատ էր կարդում, խոսում էր Չադեհիի մասին, անդրադառնում էր բուդդիզմին, իր գեղին, խոսում էր նրանց ուսմունքին»:

Հիմա Հայաստանում էր Բուդդայի արձանիկներ, և կարծես մոռացած, թէ մարդ կա շուրջը՝ խոսում էր վերացած, հոգով և մտքով սեղանափակված Չադեհիի արձանիկներ: Մյուս օրը եկավ՝ նկարն ավարտված էր և արդեն դասից կախված, սակայն էլ խոսքը տարբերվեց՝ «Մահաթմա Չարենց» (Հիշողություններ Եղիշե Չարենցի մասին, 1961, էջ 368):

Այդ նկարի վերեւի մասում Չարենցը գրել է հետեւյալ եռատողը.

Դու դեռ անփորձ ես, ոգով դեռ թույլ ես, Չարենց.-

Վարժիր ոգիդ, եղի՛ր մոգ, իոգ ու արեգ,

Ինչպէս Չադեհին Մահաթմա՝ հնդկին համաճարեղ... 25.1.1936

(Եղիշե Չարենց, Անտիպ էլ չհավաքված երկեր, Երևան, 1983, էջ 106):

Մահաթմա Չադեհիին անձամբ հանդիպել է հայ ֆանաչահար Ռուբեն Կարախանյանը: Երկրեերկիր համերգներով շրջող

այս երաժիշտը 1935-ին եղել է Կալկաթայում, որտեղ նրան հյուրընկալել է սեղանի հայ մեծահարուստ Չալսոնը (Չալսյան), որը հայտնի էր իր մարդասիրական գործունեությամբ: Ըստ Չադեհիի Ռուբենի կենսագրի՝ Չադեհին ինքն է ցանկություն հայտնել անձամբ ծանոթանալ հայ երաժիշտին:

«Կալկաթայի մեր այս այցելութիւնը կը դասահի 1935-ի ընթացքին: Փափաքած էինք նուագահանդէսէն ետք այցելել քանի մը տեսարժան վայրեր և կարճ հանգիստ մը ընել, երբ նամակ մը ստացանք Չալսոնի ձեռնամբ, Մահաթմա Կանսիէն իրեն ուղղուած, մտաւորաբար հետեւեալ դարձուակութեամբ.-

«Ազգային մամուլի էջերը թղթատու, հաճոյքով կարդացի մեր ֆեմանչա նուագողի և իւր շիկնոջ յաջող ելոյթներուն մասին. յիշի փափաքէի մօտէն ծանօթանալ»:

Ներկայացանք հնդկական ցեղի ազատարար, փիլիսոփային, յիշատակները թի ծայրին՝ ծալադասիկ նստած, դասնութեան գիրք մը կը թղթատու:

«Որո՞ւ ծանօթութիւններ և բաւականաչափ տեղեկութիւններ ունիմ մեր՝ հայ վեհաձեռն ազգին մասին. դուք ալ չարաչարած ժողովուրդ էք...: Ե՛րբ այլեւս աշխարհի ղեկավարները, թագաւորները, ընդհանրապէս բոլոր անոնք, որոնք կարճապարտութիւններու դէպք իրենց ձեռքն առած են, վերջնական լուծում մը յիշի զսնենք մեզի համար: Ես յոյս ունիմ, որ այսպէս չի մնար. օր մը, ամէն ինչ իր կարգին և ժամանակի իր հասունութեամբ կը ստասէ: Խելացի ըլլալու է սակայն, կիրով սարուելու չէ: Անդայան յիշի ծագի կրկին մեր ալ յայտնաւ առաւել, թէ յոյս ունիմ: Ո՛ր ըստած է, թէ յոյս ունիմ՝ անդադար կը փակուեն... Դէ՛հ, դասնութեան ընթացքը չ'ամբողջանար եթէ այսպիսի դժբախտ դրուագներ չ'դասահին...:

Երեք օր իրաւաբեց մեզ, բաւական դարգելներ և յուսանուէրներ բաշխեց: Հրաժեշտ առինք կարգորուած, նորոգուած և կազմ ու դասարան յարազակայ մեր օրջազայութիւններուն համար» (Յովհաննէս Մանուկեան, Քեմանչիս Ռուբենի յուշերը, Պէյրոս, 1989, էջ 57):

Այս վկայություններն ու մաս-

նավորապէս Չադեհիի խոսքն, ինչ խոսք, չորս է միանշանակ ընդունել: Հասկալիք եթէ նկատի ունենանք, որ հայերին «վեհաձեռն» և «չարաչարած» անվանող Չադեհին, այնուամենայնիվ, չի ընդունել հայոց ցեղասպանության փաստը: Նա սասարել է խալիֆաթի աջակցության արժանանալ, դանիսլամիսական ֆուդաբոլի այն արժանի, որ 1919-1924 թթ. ծավալել էին Բրիտանական Հնդկաստանի մահմեդականները՝ նուրազ ունենալով ճնշում բանեցնել բրիտանական կառավարության վրա՝ Առաջին աշխարհամարտից հետո Օսմանյան կայսրության ճակատագրին վերաբերող հարցերի հետ: (Արմասական հիմնդրութեանը էլ չեն ներում Չադեհին Հնդկաստանի մահմեդականների հանդեպ կասարած զիջումների համար, որի արդյունքում Բրիտանական Հնդկաստանը բաժանվեց Պակիստանի և Հնդկաստանի): Հետագայում Չադեհին դասակարգել է փորձող որո՞ւ ուսումնասիրողներ (մասնավորապէս, ամերիկացիներ Էլիոթ Գրինը և Ռիչարդ Գրեյնի) հիշատակել են նաեւ նրա վերաբերմունքը հայերի կոտորածների հանդեպ: Ըստ նրանց, բունութեամբ ընդդիմացող է մեծ մարդասերի համբավ վայելող գործիչն իրականում աջակցել է մի արժանի, որը խալիսուսել է հայերի կոտորածները և որ նա դեմ է եղել Սեբի յայնամագրով նախատեսված օսմանստիպարակ ժողովուրդների՝ նոր դասնութիւններ կազմելուն: «Ազակցելով խալիֆաթի արժանանալը՝ Չադեհին, ըստ կայսրի, անտեսել է Օսմանյան կայսրության ժողովուրդների և հասկալիք հայերի ազգային իրականութեանը,- գրել է Էլիոթ Գրինը:- Նա փաստորեն աստու էր, որ զանգվածային ստիպարութիւնները չեն անհանգստանում իրեն: Ըստ նրա, Տեղաւորութիւնը խնդիր չէր: Հավելեմ, որ հայկական կոտորածներն անհայտ իրադարձություններ չէին: Իրականում, դրանք ուսուցիչութիւն էին գրավել ամբողջ աշխարհում: Անուշտ, Չադեհին դրանց մասին տեղյակ էր բրիտանական թերթերից»:

Համաճանցային մի հրատարակումից կասարելով սույն հղումը՝ կարծում ենք, որ խնդիրն արժանի է մանրամասն ֆունդամենտալ սկզբնաղբայրների օգտագործմանը, մանավանդ որ հեղինակը չի հղել, թէ որտեղ է Չադեհին ասել, որ Տեղաւորութիւնը խնդիր չէ (բառացի՝ «Genocide, he implied, was OK»)...

Մեծարում են Թաներ Աֆշամիս

Ամերիկայի Արեւելյան թեմի առաջնորդ Դանիել Եղիսկոյոյն Ֆնդրյանի հովանավորությամբ այսօր, հոկտեմբերի 25-ին,

Ֆեր Լուուի (Նյու Ջերսի) Սուրբ Լեոն Աբաջյան դահլիճում Վարդանանց աստեղների և դուստրի համայնքը մեծարելու է Կարմիր համալսարանի Ողջակիզման և ցեղասպանության ուսումնասիրությունների Սրալեթ կենտրոնի որոնքետոր դոկտ. Թաներ Աֆշամիս՝ իր կյանքի ընթացքում ձեռք բերած նվաճումների համար, տեղեկացնում է Թալին Բաբայանը «Միտր Սփիթերթեր» շաբաթաթերթում:

Միջազգային ճանաչման արժանացած թուրք դասնութանը իր «Ստիպարութեան հրամաններ: Թալեաթ փաւայի հեռագրերն ու Հայոց ցեղասպանությունը» աշխատությամբ ջախջախում է թուրքական ժխտողականության հիմնական դիմումները և բացահայտում դասնական ճանաչությունը: «Նյու Յորք Թայմս»-ի սված հարցազրույցի առիթով, թեր-

թը նրան անվանել էր «Հայոց ցեղասպանության Շերլոկ Հոլմսը»: Ծնվել է 1953 թվին Թուրքիայի Արդահանի նահանգի Օլչեֆ ֆուդաբոլում: 1976-ին ձեռքարկվել է ֆրանկական արժանանալ աջակցող ուսանողական դարբերական ստեղծելու մեղադրանքով: Դասարանսվել է 10 տարվա բանարկության, բայց մեկ տարի անց փախել է բանսից և ֆուդաբոլական աշխատանք ստացել Գերմանիայում: Դոկտորական թեզը դասարանել է Հանովերի համալսարանում 1996-ին՝ «Թուրքական ազգայնականությունը և Հայոց ցեղասպանությունը 1919-22 թթ.: Սամբուլում ռազմական սրիբունալները» թեմայով:

«Պարսկական ենք դոկտ. Աֆշամիս իր կյանքը Հայոց ցեղասպանության ուսումնասիրմանը նվիրելու համար: Այս միջո-

ցառումը մեր երախտագիտությունը հայտնելու, իր կյանքի ողջ ընթացքում ձեռք բերած նվաճումները գնահատելու միջոց է», նշել է այս առիթով Վարդանանց աստեղների դասնութ նախագահ Հրանս Գյուլյանը:

Աֆշամիս մեծարելուց բացի ծրագրը նախատեսում է նաեւ հարգանքի հետնախու տուր մատուցել Արամ Անտոնյանին և հայր Գրիգոր Կերկերյանին: Վերջինիս նախաձեռնությամբ են դադարեցվել Սամբուլի ռազմական սրիբունալների վավերագրերը: Կերկերյանի արխիւները համայնքին նվիրելու համար շնորհակալական խոսք է ասվելու դոկտ. Էդմոնդ Կերկերյանին: Բանախոսությամբ հանդես է գալու Սամ խոսք տեղահամալսարանի նախագահ դոկտ. Մարի Փափազյանը:

**Նման մարդիկ հեզգիտեց ղակա-
տում են մեր կյանքում: Զաղաֆա-
կիրը, հայակերտ ու հայաբուհ
մտավորականներ՝ զուտ եւ արժա-
նադաստի, ծանրակշիռ խոստով
ու վարով, վայելուչ ու կոկիկ ար-
տափնով, ազգի ու երկրի ծակա-
սագրի նկատմամբ անձնական
դասասխանական բաժին
ստանձնած մտավորականներ, ո-
րոնք խոստով ու խոստով ասելու
կյանքի, մշակույթի, լեզվի, դորո-
ցի ու բուհի կարեւորագույն խն-
դիրների մասին: Ամեն անգամ, որ
հոգված էր բերում մեր խմբագրու-
թյուն, դասասխանասու ֆաղաֆա-
ցու, լրջամիտ մտավորականի, ֆա-
ղաֆական ու գիտական անցու-
դարձերին շահագրգիռ մոտեց-
մամբ արձագանգող ողջամիտ
մարդու մթնոլորտ էր բերում իր հե-
շարտադիր գրույցի հավելվածով
հանդերձ: Գիտեր առօրյա մամուլի
կարեւոր բոլոր հրատարակումները,
ունեւ նաեւ անկարեւորն ու անցու-
ղիկը անտեսելու կարողությունը:
Ընթացիկ սարվա մայիսի 31-
ին, 89 տարեկանում վախճանվեց
նա՝ մանկավարժ, բանասեր, ու-
սուցիչ, կրթական գործի կազմա-
կերտիչ Ռոմա Դալլաֆյանը, որի
հարուստ կենսագրությանը եւ
վասակին նվիրված հոդվածը
ստորեւ, գրված իր ընկերների կող-
մից, արձանագրումն է հայ դորո-
ցի ու մանկավարժության նվիրյա-
լի նրա կերտարի:
«ԱԶԳ»**

րոցի ուսանավարն ու հայոց լեզվի եւ
գրականության ուսուցիչը, 1949-50 ուս.
տարում Արցախի Ղահրիլար գյուղի դորո-
ցի սնորենը: 1950-70 թվականներին նա
եղել է Երեւանի Ստանդարտայնի անվան
միջնակարգ դորոցի հայոց լեզվի ու
գրականության ուսուցիչը:

1958-60 թվականներին կատարել է
«Սովետական դորոց» թերթի դասա-
խանասու ֆարսուղարի դարակառու-
թյունները, 1960-61 թթ. աշխատել է Երե-
ւանի Ստանդարտայնի Երջժողովում բաժ-
նում որդես դորոցական տեսուչ: 1961-63
թվականներին Ռ. Դալլաֆյանն ստանձ-
նել է «Սովետական մանկավարժ» ամ-
սագրի դասասխանասու ֆարսուղարի
դաստնը: 1963-70 թվականներին նա
հիշյալ ամսագրի գլխավոր խմբագիրն էր:

Ռ. Դալլաֆյանը զննահատելի դեր է կա-
տարել ամսագրի կեղծում ու բովանդակու-
թյունը, հեղինակությունը բարձրացնելու,
հեղինակային ակտիվ ընդլայնելու, Հա-
յաստանում, Սփյուռքում, խորհրդային երկ-

1978-1988 թվականներին Ռ. Դալլա-
ֆյանն զբաղեցնում էր Հանրադատության
բարձրագույն եւ միջնակարգ մասնագի-
տական ուսումնական հաստատություն-
ների վարչության ղեկավար դաստնը: Այդ
տարիներին նա նաեւ նախարարության
կոլեգիայի եւ միութենական նախարա-
րության մեթոդական խորհրդի անդամ էր:
Չկար տեսնելուները, ուսումնասիրների
գործունեության որեւէ ոլորտ, որ տեսչա-
կան հանձնաժողովներում չուսումնա-
սիրվէր, չստուգվէր եւ արդյունքները չն-
մանակվէր կոլեգիայի նիստերում: Ընդուն-
վում էին գործնական որոշումներ, որոնք
կանխորոշում էին կրթօջախների հեռա-
գա գործունեությունը, եւ որոնց կատարու-
մը դրվում էր հսկողության տակ: Պետք է
եւտեսել, որ նախարարի (Լյուդմիլա Դարիբ-
ջանյանի) եւ վարչության ղեկի ջանքերով
կրթության միջնակարգ մասնագիտական
համակարգը այդ տարիներին աղորում էր
մեծ վերելք բոլոր առումներով: Հետագա-
յում (1988-91 թթ. 1991-92 թթ.) Ռ. Դալ-

րասարակվում էր բարեփոխումներով:
Այդ դասագիրն աչքի էր ընկնում նյութե-
րի նդասակային ընտրությամբ եւ մեթո-
դական կուռ համակարգով: Հիշենք
նաեւ 1991 թ. երկու գրով հրատարակ-
ված «Թելադրության, նյութերի ժողովա-
ծու» գրքերը (հեղինակցությամբ), որ գոր-
ծածության մեջ է նաեւ այսօր:

Ուշագրավ են Ռ. Դալլաֆյանի լեզվա-
բանական աշխատությունները «Հայոց
լեզվի ուսուցման հիմնահարցեր» (2001
թ.), «Խոսքի մշակույթ, նրա ուսուցումը»
(2001 թ.), «Բնագրի լեզվաբանական
վերլուծություն» (2002 թ.), «Նախարա-
տության եւ խոսքի վերլուծություն» (2003
թ.), «Արու-Լալա-Մահարի» ղոտնի լեզ-
վաբանական վերլուծություն»:

Ուշագրության արժանի են Ռ. Դալլա-
ֆյանի «Միջերկրականի ակերով» (1987
թ.), «Մտանքներումներ» (1997 թ.) գրքերը:
Առաջինը ճանաչողական նոթեր են, երկ-
րորդը՝ խտացված մտքեր, ասույթներ, որոնք
ունեն խոհական-փիլիսոփայական վեր-

Վասակաւաս մանկավարժը, բանասերը, կրթական գործի նվիրյալը

րի հայաւաս վարեում Երջանառությունը
մեծացնելու, տղաբանակն ավելացնելու
(մոտ 24-25 հազար օրինակ) եւ, որ ամենից
կարեւորն է, թեմատիկ բովանդակությունն
ու գիտականությունը խորացնելու ուղղու-
թյամբ: Խմբագրի անմիջական ջանքերով
1966 թ. ստեղծվում եւ չորսական մամուլ
ծավալով հրատարակվում են երկու հա-
վելված՝ «Հայոց լեզուն եւ գրականություն-
ը դորոցում», «Մտանքներումներ եւ ֆիզի-
կան դորոցում» խորագրերով:

1970 թ. հունիսին Ռ. Դալլաֆյանը
նշանակվում է ժողդատական վարչության Ե-
րեւանի ֆաղխորդի գործկոմի ժողդարու-
թյան բաժնի վարիչի դաստնում, ընտ-
րվում գործկոմի կազմում, որ Երեւանակ-
վում է մինչեւ 1975 թ. վերջերը: Այդ տարի-
ներին Ռ. Դալլաֆյանն զգալի չափով
նդատսում է մայրաքաղաքի կրթական օ-
ջախների նյութալարուտար բազայի
հարստացմանը, դորոցագիտության ծա-
վալմանը, կարգուկանոնի հաստատու-
մը, կարդային ֆաղաֆականության օրի-
նականության դաստնումն, ուսուց-
չության դարբերական վերադաստնումն
ու կատարելագործմանը, կրթության
որակի բարձրացմանը, Երջժողկրթաժին-
ների, գիտամեթոդական կաթիներների,
ֆաղաֆի ուսուցչական կատարելագործ-
ման ինտիտուտի գործունեության միաս-
նականացմանը: 1975-ի վերջերից մին-
չեւ 1978-ի սկզբները Ռ. Դալլաֆյանը գլ-
խավորեց մանկավարժական գիտու-
թյունների գիտահեռագրական ինտի-
տուտի սնորենի գիտական գծով տեղակա-
լի, աղա նաեւ սնորենի դաստնականատ-
րի դարակառուությունները: Այդ դաստն-
ներում եւս դրստուրվեցին Ռ. Դալլաֆյանի
գիտամանկավարժական ստեղծագործ
միտն ու կարողությունները: Նա ի գորու
էր նդատակային ընթացք տակ գիտաշխա-
տողների գործունեությանը եւ այն նդա-
տականդել մանկավարժա-հոգեբանա-
կան գիտությունների առաջընթացին կր-
թական գործի բարելավմանը:

լախանը նույն նախարարությունում, որ
արդեն կոչվում էր ժողկրթության նախա-
րարություն, զբաղեցնում էր հայոց եւ ռու-
սաց լեզուների բաժնի վարիչի, առաջին
կարգի եւ մասնագիտի դաստնումները:

Բայց այս ամենը Ռոմա Դալլաֆյանի
կյանքի ու գործունեության գլխավոր,
բայց մի հասվածն է: 1991-ից սկսվում է
նրա կյանքի «բուհական Երջանը»՝ իբրեւ
հայոց լեզվի, խոսքի մշակույթի հիմունք-
ների, ոճաբանության եւ այլ առարկանե-
րի դասախոս Երեւանի դաստնում, ա-
ղա՝ «Հրաչյա Աճառյան», Գալառի հա-
մալսարաններում, Երեւանի դասական
փորձագիտության եւ հոգեբանության
ինտիտուտում, Ռուսաստանի Դաստնու-
թյան ձեռնարկության ակադեմիայի Ե-
րեւանի մասնաճյուղում:

Ռ. Դալլաֆյանը հիշ է կրվել աւակեր-
տական եւ ուսանողական լատարաններից:
Լատարանը եղել է նրա կյանքի գերագույն
խորհուրդն ու իմաստը: Տասնամյակներ
Երեւանում Ռ. Դալլաֆյանը աւակերտնե-
րի եւ ուսանողների սրտերում, հոգեմտա-
վոր աւախարհում բորբոք է դաղել անափ
սերը հայոց լեզվի, հայ դորոցության նկատ-
մամբ: Նա հայեցի կրթության ու դաս-
տարակության ջերմեռանդ ջատագովն
ու նվիրյալն էր: Նրա գործնական, ման-
կավարժական, ստեղծագործական աւ-
խատանքը եւ 400-ից ավելի հոդվածները,
մեկ տասնյակից ավելի գրքեր նրա ար-
ժանիքների վառ վկայություններն են:

Ռ. Դալլաֆյանը ոչ միայն կրթության
եւ մանկավարժական գիտության կազ-
մակերտիչ էր, այլեւ խորագիտակ ման-
կավարժ, բանասեր, տեսաբան ու գիտա-
կան: Եվ նրա բազում հոդվածները, որ
սփռված են ամսագրերում, գիտական
ժողովածուներում, թերթերում, գրքեր
ի-
րենց մեջ անփոփանդ են դորոցի ու կր-
թության կազմակերտական հիմունքներ-
ը, հայոց լեզվի տեսության ու գործնա-
կանության բազմաղիսի խնդիրները:

Իբրեւ հիմնավորում մեր գնահատու-
թյան հիշենք 1971 թ. «Լույս» հրատա-
րակչության տղագրած «Գրական երկի
լեզվի ու ոճի ուսուցումը» մեռագրությու-
նը, որ իր ֆնանկած խնդիրներով նորու-
թյուն էր եւ երկար տարիներ հայոց լեզվի
ու գրականության ծագրերում նախա-
տեսվում էր որդես օժանդակ աղբյուր հա-
յոց լեզվի ու գրականության ուսուցչնե-
րի համար, որ նաեւ նրա թեկնածուական
թեզն էր, որ արժանացավ բարձր գնահա-
տանքի եւ մամուլում, եւ բարձրագույն ո-
րակավորման հանձնաժողովում: Վկա-
յարբերենք նաեւ Ռ. Դալլաֆյանի, Ա. Ծա-
րուրյանի, Պ. Խաչատրյանի հեղինակած
6-րդ դասարանի (հետագայում նաեւ 7-
րդ) «Գրականություն» դորոցական դա-
տագիրը, որ 1971 թ. մինչեւ 1992 թ. նե-
րաղյալ Երջանառության մեջ էր հայկա-
կան դորոցներում եւ ամեն տարի վերահ-

լուծումներ կյանքի եւ մարդու բազմազան
հարաբերությունների վերաբերյալ:

Ռ. Դալլաֆյանը ակտիվություն դրստու-
րեց Արցախյան Երջանում տարիներին լի-
նելով «Արցախ-Հայաստան» կազմակեր-
ողության տնամուկն անդամները մեկը:
Այդ ժամանակ նա մամուլում հրաղարա-
կում էր Երջանի հոդվածներ, որոնք Երեւանում
էին հասարակական-ֆաղաֆական հնչու-
ղություն ունեցող թեմատներ: 1966-ին Հա-
յաստանի Գերագույն խորհրդի նախագա-
հությունը Ռ. Դալլաֆյանին Երջանի եւ
Հանրադատության վասակավոր ուսուց-
չի կոչում: 1971-ին դարագեատարվել է Աւ-
խաստանային կարմիր դրոշ Երեւանում,
հետագայում մեղալներով, դատաւորներով:

1965 թվականից Հայաստանի Ժուռ-
նալիտների միության անդամ էր, 1964
թ. դեկտեմբերից մինչեւ ԽՍՀՄ-ի փուլովե-
լը՝ ԽՍՀՄ Ժուռնալիտների միության
անդամ:

Նեցցինք այս ամենը եւ հանկարծ չգ-
րագիտք, որ այս խոսում, բայց «լուռ» տա-
րթերի ու փատսերի հյուսվածուներն երեւե-
լի մանկավարժի, լուսավորության գործի
մեծ նվիրյալի կյանքի թերեւս սոսկ վավե-
րագրական էջերն են արձանագրել: Նրան
կյանքի խաչմերուկներում, դորոցում, բու-
հական լատարաններում հանդիտած-ճա-
նաչած-ունկնդրած բոլոր մարդիկ կարող
են վկայել, թե ինչդիտին էր Ռոմա Դալ-
լաֆյանը առօրյա փոխհարաբերություն-
ներում. հարղաղ ու հանդարտ խոսք, դարգ
ու հասարակ կեցվածք, բարեկիրք վարվե-
ցողություն, մարդ՝ ում հեռ Երջանի ինչ-
որ անբացատրելի-հաճելի զգացումներ
են ֆեզ դարուում. նրա հեռ կրկին հանդի-
տելու ցանկություն: Օրվա որ ժամին էլ
հանդիտելի բանատեր, մանկավարժ Ռո-
մա Դալլաֆյանին, ֆեզ կարանացներ նրա
զորդիկ հանդերձն ու սանկվածքը, մեատ-
դես թարմ ու ակնահաճ ողմեր: Նրա
դատվածն ու արտափնն այնդիտին էին,
որ թվում էր, թե հեռնց նոր է դուրս եկել
հանդերձատու-վարտահարարանցից:
Սովորության ուժով մարդն իրեն դատում
էր ձիգ ու ձգված:

Վայելուչ արտափնով տղամարդու օրի-
նակ էր նա: Այդդիտին էր նաեւ որդես
բանատեր ու մանկավարժ: Ոչ բանատի-
րական խոսում, ոչ էլ դատավանդելիս
անփոյթ բան չէր սիրում: Մարդկային ա-
ռափնություններից մեկը, ատում էր նա,
հավոր դատաւոր կարագաղաղությունն
է եւ խոսքի ու գործի մեջ, եւ հանդերձը
վրաղ առնելիս:

Կենսագրական այս համառոտ ակնար-
կը ներկայացնում է Ռոմա Դալլաֆյանի
անցած կյանքի իմատսավոր ու վատսա-
կաբեր ճանաղարիղ, որ կրթության կազ-
մակերտիչ, գիտական մանկավարժ ու
բանատերի նվիրում է լուսավոր եւ խորա-
խորհուրդ հետագծով:

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱԼ

«Լացէք, լացէք բարձր ի ձայնի, զիս ողբացէք կողկողայի, ես՝ Եդեսիա, Ուռհա քաղաք, որ դեկորոյս, որք եւ այրի»:

Ներսես Ընդհալի

Անցնող ամսվա սկզբին լրացավ Ուրֆայի (Եդեսիա) հերոսամարտի 103-րդ տարեդարձը, չնայած՝ այդ օրը փառանք ընկավ, բայց ոչ ոք իրավունք չունի այդ օրը տարելից կոչելու, դա տարեդարձ է, ուրվիտես Ուրֆան հայ ռազմարվեստի, հայի աննկուն ոգու եւ ըմբոսության դասական օրինակներից է:

1908թ. հայերի օգնությամբ սուլթան Զամհրդին սաղաթառ երիտասարդ թուրքերի կուսակցությունը յոթ տարի անց՝ 1915 թ., օգտվելով առաջին համաշխարհային պատերազմի ստեղծած խառնաձուլությունից, հայերի հանդեպ գործեց այսօր էլ մարդկությանը սարսուռ դաժանող մի անասելի ուժգործություն: Մի ամբողջ դեպքով թափառվեց երկու մասի, մասերից մեկը, որդես Չայասան, գլխավորն ոչնչացավ՝ իր բնակիչներով հանդերձ: Դժբախտաբար, հայերը համարյա դիմադրություն ցույց չսվեցին, բացառությամբ՝ որոշ գյուղերի ու ֆաղաֆների, որոնք իրենց անունները ոսկե տառերով գրեցին հայոց դատարանի տնային: Այդ ֆաղաֆներից մեկն Ուրֆան է:

Երկրի տարբեր հատվածներում իրականացնելով իրենց հրեշտակները, հայաջինջ ծրագրով, 1915 թ. ամռան կեսերին ֆաղաֆ են ժամանում Միություն եւ առաջադիմություն կուսակցության անդամներ Ահմեդ եւ Խալիլ բեյերը, ովքեր ղեկավարեցին կազմակերպչին Ուրֆայի հայության զինաթափումն ու արտոնը: Տեղի հայոց ազգային ժողովը, ֆազ գիտակցելով թե ինչ է ստանալու հայ բնակչությանը, որոշեց առայժմ խոչընդոտել ֆաղաֆակցություն վարել եւ զերծ մնալ բախումներից, նվազագույնն այնքան ժամանակ, մինչեւ հայերը կարողանային ինքնակազմակերպվել ու մարտի բռնվել:

Մինչ դաժանության համար անհրաժեշտ միջոցներ էին ձեռք առնվում, որոշվում դաժանության բնագիծ ստեղծելու տեղանքը եւ ամեն ինչ գոնե արտաքին դեռ համոզված էր, մահաբեր ռումբի ղեկավարը բոլորը բոլորը հայերի դարձավ, թե ինչ է դասադրվում այն 1500 հայ երիտասարդներին, որոնց ճանապարհներ վերանորոգելու դատարանով մի ֆանի օր առաջ տարել էին ֆաղաֆից դուրս: Մրանց բոլորին կաղկոտել էին իրարից ու դաժանություններով, հրացաններով ստանել: Այդ լուրը եւս մեկ անգամ էր այն մասին, որ թուրքերը կոնկրետ սրամարտի են կորսյան մասնել ֆաղաֆի հայ բնակչությանը. հարկավոր էր հնարավորինս արագ վերջնական որոշում կայացնել եւ վերահսկողության տակ առնել մոտերն ու ելքերը:

Ձերբակալվելով ֆաղաֆի երեսիներին, թուրք ուժերը ընդհանրապես բնակիչներից թափանցում են 48 ժամանակ իջնաբերդների հանձնել իրենց մոտ եղած գեմֆ-զինամթերքի ամբողջ դաժանը: Շատ չանցած, օգոստոսի 19-ին, մրանց հրահրմամբ մուսուլմանական ամբողջ դաժան հազվեհարյար է տեսնում տեղի հայերի հետ, որի հետեւանով զոհվում են ավելի քան 300 հայեր: Ահա՛, այս եւս մահաշիջ գործողությունները հայերին բերում են այն եզրահանգման, որ թուրքերը վճռել են էլ ավելի դաժան հազվեհարյար տեսնել տեղի ողջ հայ բնակչության հետ: Զաղաֆի ավազները զիջելով ժողով են կազմակերպում եւ որոշում դիմադրել, բայց ոչ մի ազգային կուսակցություն չի համարձակվում ստանձնել այդ դաժանությանն ու ձեռնարկում դեկավարությունը: Տեսնելով աջունախ սիրող մորթադաժանությունը, դաժանախանայությունն իր վրա է վերցնում մոտ

երեսանյա երիտասարդ ուրֆացի՝ Սյրֆի Յոթնեղբայրանը: Ռազմական խորհրդի որոշմամբ մախաթես սկսվում է դաժանամթերքի հայթայթման ու բաշխման ծառայություն, զեմֆ-զինամթերքի դաստարածման ու վերանորոգման արեսանց, բուժօգնություն, կաթի ծառայություն եւ այլն. ըստ մրանց՝ ֆաղաֆի դաժանումը շատ երկար էր տևելու:

Սյրֆիցը կարողանում է իր շուրջը համախմբել մոտ երկու հազար զեմֆ զործածել ինացող, մեծամասամբ դաժաններ եւ աղջիկներ:

Սեպտեմբերի 29-ին հայկական եկեղեցու մեծ զանգը, որ մինչ այդ թուրքերին չկատարելու համար նույնիսկ կիրակի օրերին չէր ղողանջել, սկսեց ղողանջել. դա ինքնադաժանության կոչ էր:

Զաղաֆը բաժանվում է 6 դաժանական շրջանների, մարտիկները դիրքավորվում են 32 դիրքերում: Սյրֆից Յոթնեղբայրանը ֆազ գիտակցում էր, որ մնան ուժերով ու զինամթերքով հնարավոր չէր երկար դիմադրել մինչեւ ա-

կրկը մրանց այն աստիճան խուճաղի մասնեց, որ սկսեցին անկանոն մահանջել, փախչել՝ տեղում թողնելով վիրավորներին:

Դեղմերի ակամասեստ ֆրանսիացի Միսել Ռեբորը հետագայում գրեց.

«Թուրք զինվորներն ու թալանի համար մրանց միացածները դարձյալ չկարողացան զբաղվել հայկական թաղերը, յուրաքանչյուր փողոց ամուր դասնեցված էր: Հայերը իմանալով, որ ի վերջո զոհվելու են, ցանկանում էին թանկ ծախել իրենց կյանքը, թուրքերին հնարավորինս շատ վնաս դաժանել: Կանայք, դեռաժի աղջիկներն անզամ ծաղրում էին մահը, դիպուկ կրակոցներով մասնակցում մարտական գործողություններին»:

Նշանավոր զորավարի իր անունը ամբողջ գերծ ղեկավարում Գահրի Փաւան Սյրֆից Յոթնեղբայրանին բանակցության է հրավիրում, մրան անվանելով ֆազ ու հնարամիտ զորավար եւ խոստանալով հազարադրեցի կոչում:

Ուրֆայի հերոսամարտը

Ուրֆայի հերոսամարտն իր արժանի տեղը գտավ հայ ռազմարվեստի դասագրքում: Թուրքերի կոկորդին մնացած այդ ծերուն այնքան ղեկավար ու անառիկ էր, որ հետագայում Գահրի Փաւան ղեկավար խոստովանեց.

«Ինչ կլինեք մեր վիճակը, եթե այս ծանր օրերին մեր դեմ մի ֆանի ուրֆաներ ծառանային»:

Հ.Գ. Ինչպես Չայոց ցեղասպանության ամբողջ ընթացքում, այնպես էլ Ուրֆայի առձան, հայաթափման ու սղանդի ժամանակ, կայսերական Գերմանիան ոչ միայն աջ է փակել տեղի ունեցող դեղմերի վրա, ոչ միայն զեմֆ է մասակարարել թուրքերին, այլև՝ հաճախ խախտել ու մասնակցել է վերջինիս կողմից իրականացվող վայրա-

ցանները զինված թուրքական կանոնավոր բանակին, բայց ամեն ռոմեո գեյուրում էր մարտիկներին: «Մեզ ոչ թե ոչխարի ղեկ մորթվելու, այլ տղամարդու ղեկ արժանադասվորեն մեռնելու հնարավորություն է սրված», անդադար կրնում էր երիտասարդ հրամանատարը:

Յոթնեղբայրի 1-ի վաղ առավոտյան միաժամանակ սկսեցին ղողանջել հայկական երկու եկեղեցիների զանգերը. բախումը մոտ էր: Սկսվեց երկուստեք համազարկը: Երբ աղսամբներին անակնկալ դաժանության մասնելու մտադրությամբ թուրքերն սկսեցին երեք կողմից հարձակվել հայկական դիրքի վրա, Սյրֆիցն իր մարտիկներին հրամայեց չդիմադրել: Հայերը, փախուստի իմիացիա ստեղծելով, հետ ֆազվեցին, իսկ ռեյտրված թուրքերն, արտաքին հաջողությունից ոգեւորված, մսան ֆաղաֆ, որտեղ մահն էր սղասում մրանց: Նրանք մոլորվեցին ֆաղաֆի փողոցներում ու հայ մարտիկների անակնկալ զնդակների եւ սվինների բաժին դարձան: Նրանք 400 զոհ ու բազմաթիվ վիրավոր զեմֆներ թողնելով՝ խուճաղաբար փախան ֆաղաֆից: Թուրքերի հաջող օրվա գրոհն ավելի ծավալում էր, զոհերի, վիրավորների ու փախչելու արագությունը՝ մնամադես: Այդ օրը մրանք 1200 զոհ սվեցին: Տեղի թուրք հրամանատարներն զգալով, որ իրենք անգոր են հայերի աղսամբությունը ճնշելու, դիմեցին կառավարությանը: Ուրֆա ցամաքեցին Գահրի փաւան՝ իր 6000 հազար զինվորներով եւ Սուլեյման բեյը, շրջակա բնակավայրերից օգնության եկան 12 հազար խուրդ հրոսակներ: Առաջին գրոհով միացյալ ուժերին, որոնք գրեթե 20 հազար մարդ էին կազմում, հաջողվեց մսնել ֆաղաֆ թաղերը, բայց վերջին դաժան սնեթի տարիներից ու նկուղներից անակնկալ

Բայց Սյրֆիցն անդրդվելի էր. «Մեմ ուրֆացի հայեր ենք, մինչեւ վերջին մարդը ղեկավարվում», ասա՛ մրա ասելիքն այդ ժամանակ:

Ժամանակի ձգձգումն, իհարկե, հայերի օգնի չէր, եթե Գահրի Փաւան մի բուռ հայերին չխեղդելու համար այդ ժամանակ միայն ամոթահար էր լինում, աղա հայկական դիրքերը նոսրանում էին, օրեցօր ավելանում էին զոհերի ու վիրավորների թիվը, սղառվում էր դաժանը, զինամթերքը: Այդիսկ դաժանումը՝ Սյրֆից Յոթնեղբայրանը որոշում է մի հանդուզմ ֆայի դիմել: Հայ աղսամբները փոքր խմբերով, րոք կամ թուրքի շուրջը հազմելով թափանցում էին հակառակորդի թիկունքն ու հնարավորինս վնաս դաժանում, խուճաղի մասնում բոլորին: Դրանով, իհարկե, թուրքերի գործը բավականին դժվարանում էր, մրանք սկսել էին հայերին սղասել ամենուր՝ եւ թիկունքում, եւ ճակատում, բայց, այնուամենայնիվ, այդօրինակ դիվերսիաներով շուրջափելի արդյունքների հասնել հնարավոր չէր. մնամադես, որ թուրքական հետեւակն ու հրեշտակն օրեցօր ավելի կատարի էր դարձ-

զություններին: Կոնկրետ՝ Ուրֆայի մասով, վկայություն է տալիս այդ տարիներին Գերմանական առաքելությունում ծառայած, տեղի գորգագործական ֆաբրիկայի ձեւավորման Բախսանըղ ղեկավարած գերմանացի Քրուճ Էֆարսն՝ իր «Իմ վկայությունները Ուրֆայի իրադարձությունների մասին» գրքով: Ներկայացնելով թուրքերի իրականացած վայրագությունները, Էֆարսն, առանց վարանելու, վկայում է, որ թուրքական հրեշտակն հարվածների շարունակական վրիպումներից հետո, հայկական դիրքերն սկսել են արկակոծել գերմանացի հրեշտակներից կազմված հրեշտակային մարտկոցները: Չմայած մրան, որ Էֆարսն ամեն քան արել է հայերի վիճակը թեթեւացնելու, մրանց սղանդից ու արտոնից փրկելու համար, նույնիսկ մրանց աղսամբն սղառվ փաստացի գերմանական, անձեռնմխելի տարած համարվող իր ֆաբրիկայում, այնուամենայնիվ, մա հմտրեն փորձում է թափանցել իր եղբոր՝ Ֆրանց Էֆարսի փրկալայական հարաբերությունները թուրքերի հետ, որի արդյունքում հայ բնակչությունը բազմիցս տուժել է:

Թուրքի հարձակումը եւ ՆԱՏՕ-ն

Ստեղծվել է ընդարձակ անվտանգության գոտի

Գերմանական Welt am Sonntag թերթը հարդորում է, որ ՆԱՏՕ-ի անդամ 29 երկրների մեծական ներկայացուցիչները հույժ գաղտնի դաշնակցություն անցկացրել են խորհրդակցություն, որտեղ ֆինանսվել է Սիրիայի հյուսիսում Անկարայի «խաղաղության ակունք» ռազմական գործողությունը: Հրահարակության սլավոնից չի երեսում, թե Թուրքիայի ներկայացուցիչը մասնակցել է արդյոք այդ խորհրդակցությանը: Ըստ երեսույթին չի մասնակցել, քանի որ խորհրդակցությունում հրահարակվել է Անկարայի սեղանակամբ այն մասին, որ գործողությունը ղեկավարում է Երևանի միջուկը: Սակայն այդ սեղանակամբ Անկարան Բյուրեխի ներկայացրել էր ԱՄՆ-ի հետ հնգադարյա հրադադարի համաձայնության հասնելուց առաջ: Հրահարակությունը նույն է, որ Գերմանիայի, Ֆրանսիայի, Ալբանիայի, Իսլանդիայի, Բելգիայի եւ Լյուքսեմբուրգի ներկայացուցիչները հասկացրել են, որ Թուրքիան չի կարող իրենց վրա հույս դնել, եթե ֆրեդերի դիրքեր վրա նոր հարձակման ժամանակ իրավիճակը էլ ավելի սրվի:

հետ ֆաեթու Վաեիմոսնի որոշման հետ: Առավել ես, որ նախորդին Մակրոնը Փարիզում ընդունել էր սիրիացի ֆրեդերի դաշնակցությունը, իսկ ԱՄՆ նախագահ Դոնալդ Թրամփը նրանցից ստացել էր գրավոր ուղերձ:

Բայց երբ Սիրիայի հյուսիսում սկսվեց թուրքի հարձակումը, ֆրանսիական հասուկ ջոկատները Ջոբանիի Երջակայքում հայտնվեցին թուրք զինվորականների կրակի տակ, եւ դա առաջին դեմքն էր, երբ ՆԱՏՕ-ի երկու երկրներ կրակ բացեցին իրար վրա: (*) Ավելի լավ վիճակում չհայտնվեց նաեւ Բեռլինը: Գերմանիայի արտոնմարտարարության դաշնակցական ներկայացուցիչը հայտարարեց. «Մենք չենք կարող ընդունել, որ Սիրիայում ներկայիս իրադրությունը միջազգային իրավունքի սեսակեցից օրինականացնում է ֆրակական կազմավորումների վրա ձեռնարկված հարձակումը»: Այստիսով, Սիրիայի հարցում ԱՄՆ-ը եւ Թուրքիան փաստորեն խաղից դուրս բերեցին ՆԱՏՕ-ի մյուս երկրներին: Թերես այն դաշնառով, որ «խաղաղության ակունք» գործողությունը չի համադասարարում ՆԱՏՕ-ի կանոնադրության 5-րդ հոդվածին, որը ենթադրում է դաշնակցության անդամների օգնությունը ՆԱՏՕ-ի որեւէ երկրի վրա կասարվող հարձակման դեմքում: Թուրքիայի վրա որեւէ մեկը չի հարձակվել, եւ նա ռազմական գործողություններ է ձեռնարկում սահմանակից երկրի տարածքում:

Այստեղ առեղծվածային Ես բան կա: Ինչո՞ւ նախագահ Թրամփը հենց հիմա հարկ համարեց հայտարարել թուրք-սիրիական սահմանից ամերիկյան զորքի հետհաեման մասին, եւ ինչո՞ւ Թուրքիայի նախագահ Բեջեթ Թայիպ Էրդոդանը որոշեց սկսել ռազմական գործողություն: Ավելի վաղ ԱՄՆ-ը հայտարարել էր, թե Սիրիայում իր զորախմբերը վահան են Թուրքիայի համար, որը կարող է հարվածների ենթարկվել Սիրիայի կողմից: Կարելի է ենթադրել, որ Անկարան սկսել է վախենալ, որ իր սահմանները Սիրիայի կողմից, ինչպես որ հիմա Իրաքի կողմից, կդաշնակցան ֆրեդեր: Այդ դաշնառով նա սկսեց արագացնել Սիրիայի հյուսիս-ա-

րեւելում իր սահմանի երկայնով ֆրեդերից գերծ անվտանգության գոտու ստեղծումը: Հնարավոր է նաեւ, որ Թուրքիան փորձած լինի փոխել տարածաեռանի սեսոնս ֆլոն Սիրիայի սահմանադրության վերաբերյալ հոկտեմբերի վերջին ժեներում նախեստված խորհրդակցական հանձնաեղովի նիսից առաջ: Պասահական չէ, որ Անկարայում Թուրքիայի հետ հրադադարի համաձայնագրի ստորագումից առաջ ամերիկացիները թուրքերին հորդորեցին սիրիացի ֆրեդերի հետ ամիջակական բանակցություններ սկսել՝ Երջանցելով Դամասկոսը: Այդ սցենարը երկր չունեցավ: Պասահեց հակառակը. ֆրեդեր դիմեցին Դամասկոսի հետ համագործակցության, ինչը անակնկալ դարձավ Անկարայի համար:

Տվյալ իրավիճակում ինչ-որ մեկն ակնհայտորեն տանուկ սկեց, բայց ո՞վ՝ թուրքերը, թե՛ ֆրեդեր: Եթե դաշնու լինեմք սեղեկասվական նյութերից, աղա Ես հոնում են ֆրեդեր, որոնք հսկայական ավանդ են ներդրել «Իսլամական ղեեսության» դեմ մղվող դաշնարում, իսկ հիմա գոտեմարտ են սկսել Էրդոդանի հետ: Եվրոպական լրասվամիջոցները հրադարակում են բազմաթիվ նյութեր, որոնք դաշնում են «Իսլամական ղեեսության» սեղծմանը Էրդոդանի ամիջակական մասնակցության եւ «Մուսուլման եղբայրների» հետ ԻՊ դաշնակցի մասին: Իսկ ֆրանսիացի խորհրդարանականները առեսասարակ Էրդոդանին մեղադրում են տարածաեռանային եւ միջազգային անվտանգությունը խարխելու եւ

հաեույին՝ վիճելի է, նույն է նույն փորձագեես **Ստանիսլավ Տարասովը**: Տարածաեռանում երկրի է ունեներում խաղի ֆիզուրների նոր եղաբաեխում, որոնցից մեկը, ամենայն հավանականությամբ, կլինի «Իսլամական ղեեսությունը»:

Ի դեղ, այդ մասին արդեն բացեղբաց հայտարարում է Փարիզը, եւ ոչ միայն նա: Հեսարհրական է, որ կարձասեւ հրադադարի վերաբերյալ Անկարայում ստորագրված թուրք-ամերիկյան համաձայնագրի 13 կետերից ոչ մեկում ֆրեդեր չեն հիեասակվում որդես ահաբեկիչներ, որոնց կենտրոնավայրը այնուամենայնիվ համարվում է «Իսլամական ղեեսությունը»: Էրդոդանը մերծում է Արեսունեսում ձանաչված Սիրիայի դեմոկրասական ուեերի հետ բանակցելու միջնորդական ջանքերը եւ ՆԱՏՕ-ի գեով իր արեսնյան դաշնակիցներին ֆնադասում է այն բանի համար, որ իբր բռնել են ահաբեկիչների կողմը: Ամեն ինչ գում է այն ուղղությամբ, որ սիրիական հավասարման մեջ Ես ուսով կհայտնվեն նոր սլավներ:

Հոկտեմբերի 30-ին ժեներում Սիրիայի նոր սահմանադրությամբ գբաղվող խորհրդակցական հանձնաեղովի նիսում կիրծեն գեներել երկրի տարբեր ազդույուններին եւ խմբավորումների Ես հետադասարարող ձեակերդումներ: Դրանք ամբողջ ութ տարի դաշնարում էին ինչպես միմյանց դեմ, այնպես էլ «Իսլամական ղեեսության» դեմ: Հանձնաեղովի 150 անդամների մեջ կան նաեւ ֆրեդեր ներկայացուցիչներ:

Հ.Գ. Սիրիայի հյուսիս-արեւելում ֆրեդերի դեմ Թուրքիայի հարձակման արդյունքը դարձավ 440 կմ երկարությամբ եւ 32 կմ լայնությամբ անվտանգության գոտու ստեղծումը, որեղից ֆրակական ջոկատները ղեես է հեռանան:

Ա. ԲԵՇԵՅԱՆ

**) Առաջին անգամը չէ, որ ՆԱՏՕ-ի երկու երկրներ կրակում են միմյանց վրա: Թուրքական եւ հունական բանակները վերջին 40 տարում հաձախ են բախվել միմյանց հետ եւ օղային բազմաթիվ բախումներ են ունեցել Էգեյան ծովի կղզիների համար: Ծ.Խ.:*

Բրեքսիտը կարող է կրկին հեսաձգվել

Մեծ Բրիտանիայի խորհրդարանի դաշնակցությունները ընդունել են այն ուղղումը, որը երկրի վարչաղեես Բորիս Ջոնսոնին դաշնակցությունում է Եվրոմիությունից խնդրել բրեքսիտի վերջնաեամկեեի նոր երկարաձգում: Ըստ որում, նոր փաստաթղթի համաձայն, վարչաղեեսը դաշնակր կլինի դա անել Եվրոմիության հետ հոկտեմբերի 17-ին վարչաղեեսի համաձայնեցրած բրեքսիտի նախագծին առնչվող ֆլեեարկության արդյունքներից անկախ:

որ առաջինում Ես արդված առաջարկությունը իրականում բխում է ոչ թե կառավարությունից, այլ խորհրդարանից: Ջոն-

սոնի ստորագրությունը կրող երրորդ ուղերձում նեվում է, որ վարչաղեեսը չի ուզում բրեքսիտի հեսաձգում, քանի որ դա կվնա-

սի թե՛ Եվրոմիությանը, եւ թե՛ Մեծ Բրիտանիային:

Փորձագեեսների կարծիով, խորհրդարանական ընդդիմության գործողությունների դաշնառով Եվրոմիությունից Մեծ Բրիտանիայի դուրս գալը կարող է հեսաձգվել եւս մի ֆանի ամսով: Վերլուծաբանները գեներում են, որ իեխանությունների այդօրինակ ֆաղաֆականությունը երկրում խորացնում է դեգրոնությունը կառավարող դաշնադրական կուսակցությունից:

Ռուսաստանի փորձագեես **Վլադիմիր Բրուեերի** կարծիով, Բյուեսելը ամենայն հավանականությամբ կընդառաջի բրեքսիտի հեսաձգելու Լոնդոնի առաջարկությունը:

Առայեմ բրեքսիտի վերջնաեամկեես է սահմանված հոկտեմբերի 31-ը:

Ա. ԲԵՇԵՅԱՆ

Ազգայնականություն

Թիվ 40(451)
25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
2019

Տեղի ԲԱՆՉԻՆՅԱԼ

Ընթերցելով Արծուի (Արծուի Բախչի-նյան) նոր «Հնազոր Գահճավան Բախչի» վեպը («Մասյան դրամ», 2019) ոչ միայն նորություն հայտնաբերողի բավականություն, այլև հուզախառն հրճված-փի աղբյուրներ ունեցա: Ինքն ինձ համար արած հայտնությունն այստեղ անընդհատ փոփոխվող իրավիճակներն իր ձեռքում դառնող կերպարի՝ Հնազորի հաջողված ջանքն էր՝ չհորանալ իր համար ոչ ժիսանի այլընտրանքային իրավիճակների մեջ, չողողվել անհարկի զգացմունքներով, չմիանալ, չխառնվել իրեն շրջապատող աշխարհին՝ դառնով իսկ ցույց տալով նույն այդ աշխարհը որդես անկենդան ու փառացած մի միավոր: Այդ համահարթեցված, անկենդան միավորի վրա Հնազոր Արծուի վարդապետ վրձնահարվածների արդյունքում անընդհատ թրթռացող մի լար է, որի միջոցով էլ կենդանի ձգողությամբ է օժտվում վիղակյան ողջ ժառանգ-միավորը: Սույն դիտարկումն էր, որ թույլ սվեց ինձ իրար մոտեցնել գեղանկարչության մեջ իր վեպերում հայտնի մասյանների ել գրականության մեջ առանցքային սեղ գրավող ժանրի՝ վեպի եզրերը:

Հայրենի երկրի մի ժամանակահատվածը ժառանգող Արծուի ժառանգությունը աչքի է ընկնում ժառանգության շարք, ազատ ու համարձակ դիրքորոշումով, երբեմն՝ իրականության շարժումն ու վառ ներկայացմամբ, մի բան, որը հասնել է նաև մասյանների ունի: Իրականության շարժումն ու ներկայացումն է վեպի գլխավոր հերոսը՝ Հնազոր, խորհրդային իրականության մեջ մի նոր, այլ լույսի սակ ժառանգված աղջիկը: Այդպիսին կարող է լինել, իրենով կարող է բացել բնության բարիքների փակ խորհուրդն, ասենք, հենց մասյանների սկուստի մեջ փար լույսով ամփոփված մրգերի երեսին սարածված, իր դեղին զոլերը հազիվ ներսում դառնող խաղողի ողկույզը: Հնազոր ես չի սիրում ոչինչ դառնել իր ներսում, մանավանդ որ ներսում եղածն ինքն է ձգում կտրել իրեն ամեն ինչի հետ կաղո՞ղ օղակները:

«Վերջին զանգին Հնազոր բեմից արտասանեց «Պորոց մե սանջարան է»՝ ձեռափոխելով Սայաթ-Նովայի հայտնի բանաստեղծությունը, դիմացով դասարանին՝ Երևան կասարած ուղեորությանը, որի ժամանակ փառաբանվելով մեկ անկաղ Ֆոֆոնացին՝ մայրաքաղաքիցներին ի ցույց դնելով իրենց կրծքներին կաղված զանգուկները, իսկ ավարական ֆեֆին չմասնակցեց՝ օտարելով թեկուզ մեկ օր շուրջ մեկընդմիջ փակված համարել դրոշմի ու դասարանիցների իր էջը:

Երբ նա վերջին անգամ դուրս եկավ դրոշմից, շրջվեց, մի լավ թեց շենքի ուղղությամբ ու ասաց.

- Դե հաջող... ափսոսն սարիներ...»:

Հնազոր ինքն է բացահայտում իրեն ու ինքնաճանաչվում, ասելով. «Պարզապես սիրում էի թարսվել, գնալ հոսանքի հակառակ ուղղությամբ...»: Իսկապես, նա ձգում էր առանձնանալ որդես անհաս, ով կարող է, թեև շրջապատի համար անսովոր, բայց նոր շուրջ հաղորդել, կենդանություն սալ գաղափարին, մեֆին կամ լեզվին: Այսինքն՝ արթնացումի զգացումն աղախվող կերպար է Հնազոր, որը նույնիսկ նորովի է ներսնում իր անվանը՝ շրջապատի համար դառնալով Նազիկ:

Արծուի ինչպես մյուս ստեղծագործությունները, այնպես էլ այս վեպը ես կարող եմ համարել արտահայտման շրջանի մասյանների: Սա մի սարած է, որտեղ բաց ժառանգողի դրված է 70-ականների ոչ միայն բարբառային կամ ժողովրդական, այլև փողոցային խոսակցական

լեզուն կամ ժառանգողը: Ահա մայր ու աղջկա խոսակցությունից մեջբերված մեկ-երկու կարճ նախադասություն. «Բա որ ֆեզ հենց մի օտար լավ ռուս շոք ռաս զա», - ասում է մայրը: «Բա որ մեր շոքն անցնելիս մի խնամ զախիս ինձ արկով անի, ման, արի միսիս խոսակցություններ չանենք, լավ...», - ասում է աղջիկը: «Ռաս զա», «սախիսը սակով անի», «միսիս խոսակցություն» ել նման այլ արտահայտություններն այսօր արդեն, եթե անգամ մոռացվել կամ մոռացության եզրին են, միեւնոյն է, նրանց ժառանգումն ու ժառանգությունը կլինի այս վեպով, դեռ երկար ժամանակ:

Վեպում մի ժամանակաշրջան է՝ արքայի խավերի, արքայի արքայի ունեցողների,

լուսնի իր բանիմացության հետ՝ դառնով իսկ ընթերցողին աղախվելով ավելին ստանալու բավականությամբ: Եվ ընթերցողը այդ անում է առանց ուշադրությունը շեղելու հիմնական այն գործողությունից, որը նկարագրվում է:

Հեղինակն ինքն նկարագրվող իրականության ժամանակակիցն է: Նա շեղել ու լսել է այն ամենը, ինչի մասին խոսում է: Մարդկանց արքայի հարաբերություններ ու կյանքի գանազան իրավիճակներ ընդգրկող այս վեպում չկա ոչ մի կեղծ, սարմուկ կամ մտազանցող թախ՝ սկսած գյուղի ու ֆառափի, նույն ընտանիքում աղբյուրի շոքայի ու աղջկա, հարազատ-բարեկամների միջև հարաբերություններից, ուսման կարեւորությունից,

սից ֆանդոլ միջազգային այն կառույցների մասին, որոնցում ընթանում է սեփականի հակամարտություն: Այս առումով Արծուին հակադրում է իր մակույթին կաղված, իր երկրի ցավերով աղբյուր Հնազորի սեսակը հիմնադրամի սերունդ Ռախա Սիմանյանի հայտնաց, մարդասյաց ել կորունդացված սեսակին:*)

Հեղինակը որքան էլ խոսում է մի բանի մասին, ինչ որ շեղել ու լսել է, ինչն ունեցել է իր լավ ու վատ, գովելի ու դատարարի կողմերը, այնուամենայնիվ, ամեն ինչ թողնելով ընթերցողի ընկալունակությանն աշխատանքին՝ նա ինքն աներեւոյթ կամ կրավորական դիրքում է: Եթե այնպես, ինչպես նկարագրված մեջ՝ մասյանների հեղինակը: Այստեղ էլ, ամեն ինչ դրված է առջեւում, ել ընթերցողը ղեկ է գնի նրա մեջ թրթռացող, առողջ կենդանության լարը...

Մի ժառանգություն կա Մարտիրոս Սարգսյանի մասին, թե ինչպես գեղարվեստի ինստիտուտում անվանի նկարչին ֆնսական հանձնաժողովի ղեկավար ընտրելու առթիվ սեղանին դրել են հայկական արտասակ մրգերի մի մեծ սկուստը՝ մտադիր լինելով նրա առջև ստեղծել իսկը սարայանական ժառանգություն: Այս ժառանգությունն, անուշա, այլ հետաքրքրություն ունեցող շարունակություն ունի, սակայն այս դարազայում ես այն հիշեցի՝ մտածելով, որ ինչպես մասյաններն իր ընկալելի արքայականով կարող է լինել սարայանական, ինչպես չենք կարող արծուիական համարել հավասար վկայություններով գեղարվեստական դիտարկանություն ունեցող այն գրականությունը, որտեղ այն, ինչի մասին հավաստիորեն վկայվում է, կարող է իրեն կենդանի թրթռներ հաղորդող մի ներքին լույս ունենալ: Նման գրականությունն էլ կարող ենք դասակարգել «արծուիական մասյանների» անվանումով:

Իսկ Արծուի «Հնազոր Գահճավան Բախչի» վեպն, իսկապես, մասյանների է՝ գրականության մեջ...

*) Գիրքը ուշադիր ընթերցած որոշ մարդկանց տղավորությամբ, հեղինակի համար նախասիրել են դարձել Սորոսի հիմնադրամը (Ռիֆորտ ֆաունդեյշն) ու նրա հայաստանյան կառույցի սերունդ Լարիսա Սիմանյանը (Ռախա Սիմանյան): Չենք առարկում, բայց ուզում ենք շեղել, որ թե հիմնադրամը ել թե՛ դրա սերունդը գրում ներկայացված են իրեն հավասարակալ կերպարներ՝ աղախվելով ու հակահայ, որոնք դեմ ընդվզում են թե՛ ազատ մտածող Հնազոր ու թե՛ նրա գործընկերներից շատերը: **ԽԱՐԵ:**

Մասյանների գրականության մեջ

օտարազգի տղամարդու հետ կաղից միջնա-Հնազորային բարեփոխումների հիմնադրամի գործունեությունը ներկայացնելով: Սյուժեն սկսվում է լճացած կյանքով աղբյուր դառնալով Գահճավան բնակավայրի բնակիչ, դեռ երեխա Հնազոր, ընթանում նրանով ու ավարտվում նրա հասուն այն սեսակով, որը դուրս է գալիս ճահճից, ուզում է նորովի աղբյուր, սեսնել նաև նորի շարունակությունն իր միջոցով:

Իսկ, ժամանակն, անուշա կանգ չի առնում, ասում է իր խոսքը, մի անգամ լավ, մի անգամ վատ: Վեպն ավարտվում է այնտեղ, երբ «խոսակցությունները վերածվել են էլեկտրոնային մամուլագրության, գործողությունները վերածվել են զանգերի, զգացմունքները՝ հաղորդագրությունների, սեր բառը դուրս է եկել համաստեփսից...» ել այլն, ել այլն: Վեպի երկրորդ մասում հեղինակը համոզու է բերում մեր գրականության մեջ թեմասիկ մի նորություն՝ ժառանգելով անկախությանն արքայի Հայաստանում գործող միջազգային կազմակերպություններում սիրող մթնոլորտը, որոնցում, չգրված օրենքի համաձայն, բարձր ժառանգի էին նշանակվում կասկածելի գործունեություն ծավալող, ազգային նկարագրից հեռու, կորունդացված անձինք: Ի դեմս վեպում հանդես բերված «Ռիֆորտ ֆաունդեյշն» կարելի է կարծիք կազմել բարեգործության ֆոդի սակ ծածկված, բայց իրականում Հայաստանը ներ-

արքայի բնակավայրերի, արքայի մասնագետների, արքայի իրավիճակներին բնորոշ խոսակցական լեզվի շաղախով, ժամանակաշրջան, որի իմացությունը, ամրագրումն ու ամեն ինչի վարդապետ մեկ-երկու հեղինակի կողմից դեռ ամենագամանալին չէ: Ընթերցողի սեսադաշտում իրականությանը բնորոշ այդ ամենին ավելանում է արքայի լեզուների օգտագործումը: «Չորրորդ դասարան էր նա, երբ սկսեցին անցնել օտար լեզու, ինչպես անծայրաճիր խորհրդային Միության բոլոր դրոշմներում»։ այս խոսքերից հետո հեղինակն ընդամենը մեկ էջում, իր ունի ողջ գունադասակով ներկայացնում է, թե ինչպես, ինչու էին որոշ լեզուներ հրադարակի վրա, իսկ ուրիշները՝ ոչ: Վեպի այդ՝ 61-րդ էջում լեզուների մասին խոսքի միջոցով բերվածն առանցքային իրավիճակ է, որն իր մեջ էր առել երկրագնդի մի հսկա հասվածի կյանքի խորհուրդը:

Լեզվի ու արտահայտման միջոցների առումով օգտագործված արտասակ համեմունքներից, թվում է, թե վեպում կարող էր առաջանալ մի այնպիսի խառնաձուխ, որտեղ իրականության ժառանգող կարող էր ծածկվել հենց այդ համեմունքների սակ: Սակայն Արծուին ժառանգվել է դուրս եկել գրականության այս անօրինակ ժառանգելի որոգայթներից, ել դրան օգնել են նրա լեզվագիտական, բարագիտական, բանասիրական գիտելիքները: Առանց շեղվելու ստեղծագործական ընթացքը դառնող ժառանգից՝ նա այն զուգահեռել է համարագիտարանային, սեղեկավակական, բարարանային ու-

Հայ բանաստեղծությունը Չիլիում

Հոկտեմբերի 3-6-ին Չիլիի մայրաքաղաք Սանտագոյում կայացել է բանաստեղծության միջազգային երկրորդ փառատոնը, որն ունեցել է հարիւր մասնակից աշխարհի ֆան երկրներ: Հայաստանը ներկայացրել է միեւնոյթական բանաստեղծուհի **Լոյա Գունսաֆեանը**, որը Սանտագոյում է վալդարեսություն իր ստեղծագործությունները ութ անգամ ընթերցել է հանդիսասրահի համար՝ հայերեն ել իտալերեն բարգամունքներով: Փառատոնի նախագահի նախաձեռնությամբ Գունսաֆեանի հետ երկու հանդիպում է կազմակերպուել Սանտագոյի Հայ ասնը, որին ներկայ են գտնուել ֆառափ 250 հոգուց բաղկացած հայ համայնքի ներկայացուցիչները:

Լոյա Գունսաֆեանը հիմնադրող անգամ է ներկայացնում հայ բանաստեղծությունը ժողովրդային միջազգային փառատոններում (մինչ այս՝ Կոլումբիայում, Պերուում, Կանադայում ել Պաղեստինում): Բանաստեղծուհին ծնունդ է Բելյուրում, ձանաչուած լուսանկարիչ Հերի Գունսաֆեանի ընտանիքում: 1979 թուականից բնակվում է ԱՄՆ-ում, որտեղ ուսանել է Ջորջթաունի համալսարանում: Եղել է Ջորջթաունի համալսարանի հայագիտական ծրագրի խորհրդի ել «Արարա» գրական եռամսեայ հանդեսի խմբագրության անդամ: 2006-ին նախաձեռնել է Հայ բանաստեղծության նախագիծ առանց հարթակը, որ ընդգրկում է արքայի ժամանակների հայ ել հայագի բանաստեղծների գործեր՝ հայերեն, անգլերեն ել ֆրանսերեն բնագրերով: Գունսաֆեանը ստեղծագործում է հայերեն ել անգլերեն: Հրատարակել է «Պատահական վկայ» (Նիւ Եորք, 2011) ել «խորհուրդ բանաստեղծի մը» (Լիմա, Պերու, 2013) եռալեզու բանաստեղծական ժողովածուները (հայերեն, անգլերեն, իտալերեն): 2014-ին դարձել է «Նաջի Նաման» մրցանակի դափնեկիր: 2006 ել 2018 թթ. այցելել է Հայաստան: Շուտով Նիւ Եորքում լոյս կսեսնի **Լոյա Գունսաֆեանի հերթական ժողովածուն**՝ անգլերեն ել իտալերեն: **Ա. Բ.**

ՆԱԳԵՆԻԿ ԱՐԳՍՅԱԼ

Արվեստագիտության դոկտոր, ՀՀ ՊԱԱ Արվեստի ինստիտուտի առաջատար աշխատող

Ով չի կարդացել Անտուան դը Սեն-Էկզյուպերի «Փոֆրիկ իշխանը»:

Այո, այս սարի Պարարվեստի ֆուլթը նույն է իր 95-ամյակը: Համարյա մի դար:

Այդ դասաձևով մեր ուսանողները սեփական փորձի վերջին սարիների գործունեության վրա:

Իսկ այժմ արձանագրեմք, որ հոկտեմբերի 13-ին Սունդուկյանի անվան դրամատիկական թատրոնում տեղի ունեցավ «Փոֆրիկ իշխան» բալետի առաջնախաղը:

Մեհրաբյանը մասնակցել է «Բարեկամություն» համույթի ներկայացումներին, թե՛ իր խմբով, թե՛ որդես մեծակասար՝ «Լուռնի Սաֆո» բալետում:

Եվ ահա «Փոֆրիկ իշխանը»: Ներկայացումն ընդգրկում է մոտ 20 (ավելի ճիշտ՝ 19) մասնակից, որոնք թե՛ ուսումնարանն արդեն ավարտած սաներն են, թե՛ բարձր դասարանների ուսանողները, եւ մեկ փոքր սան՝ 10 տարեկան Նարեկը:

Նախեստառաջ՝ երաժշտական բաղադրամասը: Բալետի դասընթացը Մոցարտի մի շարք երկերի առանձին մասերի կազմով:

վարդերին, իշխանի ճանապարհորդության դրվագները եւ արտահայտիչ դասերներն այդ մոլորակների միայնակ բնակիչներին՝ Թագավորի, Գործարարի, Ինչդեմ նաեւ աշխարհի դասական իշխանի՝ Նաղդեմի՝ երկու սղաների հետ հանդիպման եւ շփման դարային ռեժիսորական լուծումները:

Ներկայացման երեւելի արժանիքներից է բեմադրամասը եւ դերասանական զգեստները, որոնք իրականացրել է Օսն Բուրբենիչեկը:

Մեր հոգու ամենադաշնապատր

մածո է՝ ջութակի եւ ալտի համար Կրկնակի կոնցերտի 1-ին մասը, Դաւանուրային կոնցերտներից մեկի ադաջոն, Փոֆրիկ գիտերային սերենադի որո ճասերը, «Ֆիգարոյի ամուսնությունը» օմերայի մախերգանգը եւ այլն:

Պարային լեզուն հիմնականում ժամանակակից դասական բալետի շարժումների, կենցաղային շարժումների միջոցով մեկնաբանման եւ մերթընդմերթ ներմուծվող «մոդերն» դարի էլեմենտների գեղարվեստական միավորման արդյունք է:

Պես է նեւ, որ «Փոֆրիկ իշխանի» ձեւավորումն ունի որո ճանաճահասկություններ՝ կաղված այն հանգամանքի հետ, որ Անտուան դը Սեն-Էկզյուպերին ոչ միայն գրել է այդ ալեգորիկ երկը, այլեւ դասնությունն անճամաղես համալրել է իր իսկ նկարներով:

Անուուես, Մեհրաբյանը հսակ ձիւր ունի դերասանի հետ կերպարի վրա աշխատելիս՝ լինի երիտասարդ դարող, թե՛ երեխա: Թերես այդ է դասճառը, որ մեծակասարներից յուրաքանչյուրին հաջողվեց ճգրիս հաղորդել իր կերտած կերպարի ոչ միայն դարային ոճը, այլեւ, ամենակարեւորը, կերպարի էությունը:

Նյան, Ալիկ Հովհաննիսյան), գեղեցիկ, անբաժան եւ տարբեր մլաշիկ հյուսվածներով միավորվող վարդերի երչակը (Անահիտ Վասիլյան, Նասալի Սուրիասուվա, Հասմիկ Ոսկանյան), մերթ վախեցած, դժվարությամբ երկխոսության մեջ մտնող, մերթ մեղմության մեծ ծարավ ունեցող Աղվեսը (Գոռ Սարգսյան) եւ մնուու մահը՝ Օճը (Միլենա Ունիկյան):

Եվ, վերջապես, գլխավոր կերպարները: Օդաչուի դերը կատարեց Սոթենդիարյանի անվան օմերայի եւ բալետի թատրոնի մեծակասար Ռազմիկ Մարուխյանը, որը հանդիսատեսի ուսադրությունը գրավեց թե՛ իր դարային հմտությամբ եւ թե՛ դերասանական խաղով ու ամենակարեւորը՝ որդես Փոֆրիկ իշխանի զուգընկեր:

Թե՛ իմաստային, թե՛ հոգեբանական, թե՛ կերպարային առոււով ամենամեծ ծանրությունը փայլուն հաղթահարեց ֆուլթը սան, 10 տարեկան Նարեկ Ջուկալյանը: Նա կերտեց հիւրավի իսկական Փոֆրիկ իշխանի կերպարն իր բոլոր առանճահասկություններով. նա երեխա է, բայց իրոք՝ իշխան, որո ճարագաներում՝ հանդուու, իրոք արխայական արժանադասվությամբ, մեկընդմեջ դառնալով չարաճճի երեխա, իր վարդերին հոգասար եւ սիրով վերաբերվող երիտասարդ, իր հանդիպած մոլորակների բնակիչներին որո ճգրիս մոլորակներով վերաբերվող եւ իմաստուն, ինչդեմ մեծ կյանք ու փորճություններ անցած ճղամարդ, որը դասարտս է մահվան, որդեսադ իր հոգին վերադառնա իր մոլորակ:

Մեմ մի փոքր գրուեցիմք Նարեկի հետ: Սա Նարեկի ոչ թե առաջին, այլ արդեն յոթերորդ գլխավոր դերն է: Փոֆրիկ իշխանի դերի համար ընտրվել է ֆասթիգից հետո, որտեղ մասնակցել են նրանից սարիով մեծ երեխաները: Նա մեզ դասեց, որ Արսեն Մեհրաբյանի հետ շաս հետ է աշխատելը, որովհետեւ վերջինս շաս սույգ է բացատրում իր կատարողական եւ դերասանական խնդիրները: Մեհրաբյանը, իհարկե, երբեմն գովում էր իրեն, բայց ոչ շաս հաճախ: Նարեկի մոլակակն է՝ այս դերից հետո էլ ավելի աշխատել եւ կատարելագործվել իր մասնագիտության մեջ:

Պես է ամոլայման նեւը ներկայացման փորճավարներին՝ ՀՀ վասակավոր արիտս Մարիա Դիվանյանին եւ Լիլիթ Փալանջյանին:

Եվ ավարեմք Նարեկի հարցազրույցից մի հասկածով: Ես հարցի, թե ինչդեմ է նա ընկալում Փոֆրիկ իշխանին՝ արդյոք դա իրոք գոլություն ունեցող աճն էր, թե՛ ճնվել էր Օդաչուի երեսակայության մեջ: Նարեկը դասասխանեց, որ իրական անճ է: Դե ինչ, եթե նկատի ունենանք, որ մեր հոգու ամենակարեւոր բաղադրիչներից մեկը երեխան է, որը չի անհետանում միմեքե կյանքի վերջին դաիը, աղա իրոք, մեր հոգու ամենավառ ասղն է մեր երեխա էությունը՝ իշխող, հրամայող, չարաճճի, երգիծող, հոգասար, իմաստուն եւ դասարտս ամեն դաիի հայեճկելու: Մեր հոգու Փոֆրիկ իշխանը...

Սվետլանա ԳՈՒԼՅԱՆ

Կինոգե

Սկիզբը՝ մախրող համարում

- Երեկ չեմ սխալվի, եթե ասեմ, որ Նիկիտա Միխալկովի «Օբլոնով» ֆիլմում համանուն հերոսի դերը կարելու

սեղ զբաղեցրեց Ձեր դերերի ցանկում:

Ես այն դերասաններից եմ, որոնք դերի մեջ են մտնում այն սահմանը դեռ լինելուց առաջ: Պարզաբան: Թասրոնի դերասանը ղեկ է ունենալ թեմաների եւ կերպարների այնպիսի քաղաքակրթական, որոնք դրանք են միջին դարի լավ ժամանակներ: Դրանց մասին մեծապես խորհրդածում ես, ասի՞րանաբար մոտենում ես դրանց, ընտրում ես նյութը: Ժամանակին ռադիոյում ես մի քանի հաղորդում եմ դասախոսել «Օբլոնովի» վերաբերյալ: Դեռ՝ «Մեխանիկական դաշնամուրի» նկարահանումների ժամանակ, Նիկիտա Միխալկովի հետ կիսելով նվիրական մեքերը, զեղազիտական ընկալումներում շարունակեմ կեցեր զսնելով՝ մեծ բավական արագ կանգեցիմ Գոնչարովի վերջին: Դեռ կինոփորձարկումներից առաջ սկսեցիմ փորձեր անել: Այնպես որ սվալ դերի հետ իմ հանդիպումը ծրագրված էր: Անհաստեղ հեռ էր, մեկ շնչով: Եվ ոչ միայն ինձ, այլև ամբողջ խմբի համար. հարթակի վրա տիրում էր իրոք ստեղծագործական մթնոլորտ, եւ նկարահանման ժամանակի ոչ մի րոպե աղաղակում չէր անցնում: Ինչ վերաբերում է կինոնկարում իմ աշխատանքին, այն բավական համեստ է արտադրանքային շարժումներով: Այստեղ խնդիրը «անգործունյա» հերոսի հոգեկան էության խոր վերլուծությունն էր: Մասնագիտության տիրապետումը այսօր դերասանից դաժանում է ավելի վառ, ես կասեի, ձգողական լեզու, կերպարի լույսասիկ երանգավորման կարողություն, թեեւ, վերջին հաշվով, ամեն ինչ կախված է մարմնավորվող կոնկրետ կերպարից:

- Դուք խոսեցիք դերասանական վարդենության մասին: Ներկայումս Ձեզ համար այն ինչն էլ է բնորոշվում, եւ Ձեր կարծիքով, որոնք են դերասանի ստեղծագործական հաջողության բաղադրիչները:

- Հարցը բարդ է: Ինձ թվում է՝ ես նոր եմ մոտենում դրա ընկալմանը: Մեր աշխարհը բաղկացած է լինելուց առաջինից, եւ մեծ բոլորս ենթակա ենք զանազան անցողիկ հանգամանքների: Քանզի դերասանական մասնագիտությունը նույնիսկ երկրորդային էլ չէ, այլ երրորդային է, եթե նկատի ունենանք, որ դերասանի եւ հանդիսատեսի միջև կանգնած են թասերազիրն ու բեմադրիչը, ինչպես նաեւ թասրոնի եւ կինոյի գործողություններին ուղեկցող տեխնոլոգիայի գույմարը: Դերասանը մնում է վազորդի, որը էստաֆետը սանում է վերջին փուլում: Եվ իրենց տարածքները որքան էլ լավ անցած լինեն էստաֆետի մյուս մասնակիցները, միայն նա կարող է այն հասցնել վերջնագծին: Ես մասամբ հասկանում եմ վերջին ժամանակները դերասանների հասցեին հնչող դժգոհությունները, ունայնության եւ անենակերության մեղադրանքները: Սակայն չլիք է մոռանալ, որ մեզին դերասաններս, ավաղ, միշտ չէ, որ հանդիպում ենք իսկական արվեստի դրոշմը կրող դրամատուրգի կամ ռեժիսորական աշխատանքի հետ: Եվ, որպես դրա հետեւում, արդի դերասանի ընտրության չափանիշները բավական անորոշ են: Այստեղից էլ՝ դերասանական վարկի որոշակի անկումը, ինչի համար, ըստ իս, մեղի բաժին ունեն մեծ հանդիսատեսները, մեծապես օրինակներ: Ամեն կողմից չափազանց հաճախ են լսվում դերասաններին ուղղված հուշումներ, չափից ավելի ցասացել են նրանց անբանիմաց խնամառումներն ու դաստիարակները: Հանրաճանաչ արհեստների մասնակցությամբ անցկացվող անվերջանալի հեռուստահաղորդումները կործանում են մեր մասնագի-

տության մոգական խորհրդավորությունը: Նման դայնամիկներում դերասանը ղեկ է լինի մաքուր սեփական աշխատանքի լավ կազմակերպիչ: Դերասանական վարդենության բաղադրիչները կանոնական չեն. դրանք փոխվում են թասրոնի, կինեմատոգրաֆի, հարակից արվեստների զարգացմանը, մեր ամբողջ բազմաբնույթ կյանքի զարգացմանը զուգընթաց:

- Հետաքրքիր է արդյոք աշխատանքը Լիոնովայի հետ:

- Անկասկած, բայց նա ունի լավ կոչ, բարդ բնավորություն:

- Ձեր կարծիքով ինչն է բացարկվում «Գարնան սասնոյթ ակնթարթ» ֆիլմի հաջողությունը:

- Լավ սցենարային նյութով: Բեմադրիչ Տասյանա Լիոնովան, ինչպես ինձ թվում է, միջին վերջ արտահայտել է դրա բոլոր նրբերանգները: Եվ ճիշտ էր Տիխոնովի ընտրությունը գլխավոր հերոսի դերում: Անուշտ, ֆիլմը միայն Իսաև-Շտրիկից եւ նրա մասին է: Մյուս բոլոր կերպարներին հասկացված է օժանդակ դեր: Յու. Սեմյոնովի նկարագրած Մա-

դյունում ֆաշիզմը, դրա դարազրկվածները ցուցադրված են ոչ թե որպես ծիծաղելի եւ ոչ սաստիկազրկ խանութներ, այլ որպես համոզված, ուժեղ, վստահավոր թեմաներ: Ես ներկա եմ եղել ԽՍՀՄ ՊԱԿ-ի դեկլարացիայի համար ֆիլմի փակ ցուցադրությանը: Յուրի Անդրոպովին եւ Կոմիտեի ղեկավարությանը ցուցադրվեցին ֆիլմի առաջին երկու սերիաները: Երբ ցուցադրությունից հետո լույսը միացրին, ես հասկացա, որ հանդիսատեսները չգիտեին, թե ինչպես արձագանքեն հակառակորդի նմանօրինակ դրամատուրգի: Մարդիկ ցրվում էին շատ քիչ քանակությամբ: Անդրոպովը իր սուր հրավիրեց ինձ, Լիոնովային եւ նկարահանման խմբի մի քանի այլ մասնակիցների: Տեղ եմ հասնում, իսկ այնտեղ սեղան է զգված: Նոր էիմ փոքր-ինչ լիցքաթափվել, երբ Անդրոպովը մոտենում է ինձ, անաղմուկ սանում է մեծ դասը դրա եւ ցածրաձայն ասում. «ՏՏ-ի բրիգադները քիչ են, որպեսզի կարողանան լավ խաղալ անբարո է»: Ես շատ շատ եմ ինչ էլ չգիտեի՝ ինչ դասախոսել:

Մակից նյութի հիման վրա մոտավորապես հենց այդպիսի մի բան կուզենայի անել նաեւ կինոյում:

- Ո՞րն է կինոյում դերասանական հաջողության գաղտնիքը:

- Կինոն, ինչպես որ ամեն մի արվեստ, նախ եւ առաջ մարդն է իր բոլոր մարդկային կրթությամբ, իր ուղիղությամբ եւ վստով, որոնումներով եւ բացահայտումներով, դաստիարակ, սառապող, մոլեգին մարդ: Այդ դաստիարակ չեմ կարող մոռանալ Բանինիսի «Ոչ ոք չէր ուզում մեռնել» ֆիլմում, Ռոլան Բիկովին՝ «Չանգուն եմ, բացե՛ք դուռը» ֆիլմում:

- Ձեր հարցազրույցներից մեկում դուք դասեցիք եք այն մասին, որ ինքնուրույն Ձեզ դասում եք համադաստեր դերասանների թվին: Ի՞նչ նկատի ունեցիք:

- Ես իրական հաճույք եմ ստանում դերասանական ստեղծագործության գործընթացից՝ վերամանավորում, խաղեր... Դերասանը մեծապես ձգտում է անկասկանություն: Ի՞նչ է անկասկանությունը: Դա իմորոլիզացիայի ունակու-

...Մարդկանց հանդեպ սիրուց եմ բխում աշխարհի բոլոր բարի գործերը

սին Իսաևի կերպարը լավ դասավորվում է ու բազմակողմանի: Դերի նյութը չափազանց բարդ էր: Այն դերասանին հնարավորություն էր տալիս արտահայտելու զգացմունքների տարբեր երանգներ: Այս իմաստով, Լեոնովի Բոնեյտի բախտը բերել էր: Այլ է վիճակը մյուս հերոսների դրամատուրգի: Օրինակ՝ իմ Շելլենբերգը: Ես այդ խելացի, հեռախոս եւ հնարամիտ մարդու մեջ չեմ խաղացել գլխավորը՝ իր կողմից մացիսական գաղափարի կործանման ընթացում: Իմ կատարման մեջ նա «չի հասել» դրան: Եվ ոչ միայն իմ մեղով: Կրկնում եմ, ֆիլմը Շտրիկից մասին է: Այ եթե յուրաքանչյուր սերիա նվիրված լիներ մեկ հերոսի...

- Օլեգ Պավլովիչ, ճի՞շտ է, որ Գերմանիայում ֆիլմի ցուցադրությունից հետո դուք նամակ եք ստացել Շելլենբերգի ազգականներից:

- Այո, ճիշտ է: Պարզվեց, որ Շելլենբերգը այնքան մեծ է իրական Վալսեր Շելլենբերգին, որ ֆիլմի ցուցադրությունից հետո նամակ ստացա Գերմանիայից՝ Շելլենբերգի զարմուկուց, որն ինձ շնորհակալություն էր հայտնում այն բանի համար, որ էկրանի վրա այդքան ճշմարտացիորեն դասկերտել եմ «մեզի Վալսերի» կերպարը:

- Դուք ինչպե՞ս կբնորոշեիք ֆիլմի ժանրը:

- Իհարկե, դա դեմեկսիվ է: Ավելի ճիշտ՝ դրա առանձնահատուկ տեսակ՝ հոգեբանական դեմեկսիվ: Իմ կարծիքով, Լիոնովայի ֆիլմը լավ է հենց նրանով, որ հեռու է մնացել հիստերիկալների դրամատուրգի, ցարկոնային ցուցադրումից: Այստեղ չկա գրոտեսկ, երգիծանք: Ավելի լավ ու ճշմարտություն է դարձված հոգեբանական մեկնումներին: Դրա ար-

- Կինոյում Ձեր խաղացած դերերից որո՞նք են Ձեզ հոգեհարազատ:

- «Աղմկոտ հասակ»-ինը եւ «Մաքուր երկնի» մի դրվագը: Այդ հերոսների հետեւում կանգնած էր իմ սերունդը: Այդ դասընթաց էլ դրանք թանկ են ինձ համար: Նրանք ազնվորեն ու շիտակորեն, ես կասեի՝ խանդավառությամբ արտահայտեցին իրենց հայացքները, իրենց համակրանքներն ու հակակրանքները:

- Ավանդական հարց. ինչպե՞ս դեր կուզեցե՞ք խաղալ կինոյում:

- Այդ ավանդական հարցն ունի ոչ դրամատուրգիական դասախոսանք՝ մեր ժամանակակից դերը: Բայց կավելացնեմ ահա թե ինչ: Յուրաքանչյուր դերասան ունի իր ուղիք, եւ այդ ուղիք վրա՝ դերասանական կազմավորման սեփական փուլերը: Սկզբում, ասեմք, դա սեփական ուժերին հավասարել, սեփական հնարավորությունները ստուգելու, աշխատանքային ընկերների հարգանքը, հանդիսականների սերը նվաճելու, ապա մեծադասների ճանաչումը ձեռք բերելու, գուցե նույնիսկ սեփական սնամանակությունը բավարարելու ձգտումն է: Եվ ահա գալիս է այնպիսի դրամ, երբ արդեն կուսակցվել են սառադամներ միջով անցած, բյուրեղացած սեփական մեքերը: Դրանք բխում են հոգուց, սրտից: Դրանք դարձնում են բազմամյա դիտարկումների, խորհրդածությունների արդյունք: Եվ ցանկություն է առաջանում միջին վերջ «միջուկ», ամենամիջինական բաները փոխանցելու, մարդկանց հանձնվելու՝ վերցրե՛ք, դասե՛ք, դա ամբողջությամբ ես եմ: «Սովորե՛նք միմյանից» բասրոնում «Սովորական դասություն» մեկնաբանման մեջ գուցե դա ինձ հաջողվել է: Ժամա-

թյունն է: Իսկ ե՞րբ է ծնվում իմորոլիզացիան: Երբ կան սոցալիզ տեղեկություններ մարդու մասին. նույնիսկ եթե հերոսը հայտնվի իր համար անսովոր միջավայրում, դերասանն ի վիճակի է իմորոլիզացնել կերպարի տրամաբանությունը: Իմորոլիզացիան նյութի հմուտ տիրապետումն է, որի դեմքում բոլոր հնարավորություններն օգտագործվում միջին վերջ, դերասանական բոլոր խնդիրները լուծվում են հետեղակալման: Դրանք խոր գիտելիքներ են հերոսի մասին, բացարձակ միաձուլում նրա հետ: Եվ դրա հետ մեկտեղ՝ կողմնակի ինչ-որ իմաստում եւ կարեկից հայացք:

- Օլեգ Պավլովիչ, ներեցե՛ք ինձ, բայց Դուք լավ կարող եք թվալ մի տեսակ բախտավոր, հաջողակ: Իմ տղավորությամբ՝ Դուք, այսպես ասած, ներքին հսկայական տարածքով լի դերասան եք մարդկային էության խորքի ճանաչման սովորված դասընթացով: Եվ այդ դասընթացում առանձնակի ուժով ժայթքում է «Ամառու» մեկնաբանման մեջ Սալիերիի դերում:

- Դուք բացարձակապես իրավացի եք: Ես նույնիսկ զարմացած եմ, թե Դուք երիտասարդ տարիքում ինչպես կարողացա՞ք դա զգալ: Սալիերին թեմեքե՛ս իմ ամենամիտերի դերը չէ, բայց առավել թանկերից մեկն է: Ինձ համար Սալիերին դարձնակ մարդասիրտ չէ, որը այդ քայլը կատարել է նախանձից դրված: Նա սոցալիզմի մեքին հանգում է անարդարության, աշխարհի անկասարության վերաբերյալ սառապալի խորհրդածություններով:

- Դուք երբեքից խորե՞լ եք այն մասին, թե ի՞նչ կարող էիք դառնալ, եթե չդառնայիք դերասան:

- Խորե՛լ եմ: Չծիծաղե՛ք, բայց ես կարող էի դառնալ լավ ծաղրածու, քանի որ կարողանում եմ ծիծաղեցնել մարդկանց:

- Ինձ թվում է, որ Ձեր ստեղծագործական աշխատանքում առանձնահատուկ տեղ է գրավում մասնակցությունը մուլտիմեդիայի ֆիլմերի ստեղծմանը: Թասրոնում եւ զեղարվեստական կինոյում բարդ դերերից հետո երեւի մուլտիմեդիայի Ձեզ համար յուրատեսակ լիցքաթափում են, հանգիստ:

- Ըստ լավ են լիցքաթափում: Զրահազան աշխատում եմ: Բայց, իհարկե, լավ եմ սիրում այդ աշխատանքը հեքիաթի աշխարհին հաղորդակցվելու ինձ համար թանկ ու հավաքյալ հնարավորության համար: Դեքիաթի նկատմամբ ես ունեմ երկյուղալից վերաբերմունք:

ՅՈՒՅԱՍՐԱԶ

«Ակնթարթային դասերներ»

ՀՀ Նկարիչների միությունում հոկտեմբերի 12-18-ը ներկայացված էր Քազիկ Ղազանջյանի «Ակնթարթային դասերներ» ցուցադրությունը: Ամսի 18-ը նշանակալի դարձավ «Տերյան» մշակութային կենտրոնի՝ ի դեմս դիզայներ Լիլիթ Մելիքյանի, Քազիկ Ղազանջյանի աշխատանքների հիման վրա ստեղծված հավաքածուի ցուցադրությամբ: Հավաքածուն լի էր հետաքրքիր և ու գեղեցիկ, ներկայացնում էին «Ասեմ» նորաձևության կենտրոնի մոդելները:

Իսկական շուկայի ցուցահանդես էր կազմակերպված, եթե կարելի է կոչել՝ կենդանի ինստալացիա, որտեղ ցուցադրված մեծադիր նկարների առջեւ, բոլորն էլ դեկորատիվ արվեստի գեղեցիկ մոտիվներ, կանգնած էին սարաշախարհիկ ժողովուրդ ու նկարների հետ խոսում գույնի զգեստներով մոդելներ, ո-

րոն միասին երաժշտության հնչյունների ներքին երբեմն սեղանաժողովում էին սրահում՝ ներկաներին փոխադրելով կայելոդոսկոպիկ մի աշխարհ՝ գույների համադրությամբ ու հակադրությամբ:

Իրոք, նման ցուցահանդեսները կարող են ավելի լայն հետաքրքրություններ ունեցող արվեստասերների համար ավելի գրավիչ ու հետաքրքիր լինել:

Այսօր գունառատ եւ հիասթափող դասերներին զուգահեռ մեր աչքից չվրիպեցին ՀՀ Նկարիչների միության անփույթ վերաբերմունքը հյուրերին: Չկային սարակալ հիգիենայի եւ հարակից դասեր:

Ասեմ նաեւ՝ որ մոդելների թիվը առնվազն կիսով չափ կարելի էր կրճատել՝ յուրաքանչյուրին տալով ինքնադրստուրվելու ավելի մեծ տարածք:

Մ. Մ.

...Սարդկանց հանդեմ սիրուց եմ բխում աշխարհի բոլոր բարի գործերը

Այն բոլորն է երեակայությունը եւ վերադարձնում է մանկության թանկ եւ վաղուց անցած-գնացած օրերը: Բացի դրանից, մեր օրերում ավանդական մուսիկլիկացիոն նյութին, հեֆիաթին հեղինակները վերաբերվում են միանգամայն ուրիշ կերպով, քան անցյալում: Ներկայումս բեմադրիչ-մուսիկլիկասորները լի են հաճախ իրենց ֆիլմերը հագեցնում են փիլիսոփայական բովանդակությամբ՝ ընդամենը օգտագործելով անսովոր դասերային լուծումներ: Իսկ առհասարակ, մուսիկլիկացիայի հնարավորությունները, իհարկե, դժվար է գերազանցահասել: Մուսիկլիկացիան կարող է գոյություն ունենալ ամեն մի ժանրում՝ կոմեդիայում, բուռնական, սրագիկոմեդիայում, դրամայում: Այնուհետև վարդեր, ինչպիսիք են Ֆյոդոր Միսերևիլը, Յուրի Նոստրեյկովը առավելագույնս օգտագործում են մուսիկլիկացիայի հնարավորությունները, որը չունի ոչ զարգացման, ոչ էլ ժամանակային սահմաններ:

Իսկ ինչպե՞ս եմ աշխատում մուսիկլիկայի դերի վրա:

Նախ մի քանի անգամ կարդում եմ սցենարը՝ ընդամենը ծանրաթեթե անելով կերպարի բնավորությունը: Անդաման ծանրաթանում եմ մուսիկլիկայի երաժշտությանը: Կրկնօրինակմանը ձեռնամուխ եմ լինում՝ ստույգ իմանալով, թե ինչ եմ անելու: Անուշտ դասահում է, որ աշխատանքի ընթացքում սկսում եմ իմոթիվացիա անել: Բայց միտք չէ, որ ամեն ինչ հաջողվում է ամնիջապես եւ հեշտուհանգիստ: Ինձ փորձել եմ Վիմի Թոմսի դերում: Չհաջողվեց: Իմ խոսքը առանձնահատուկ է ու թափով եւ ոչ մի կերպ չէր կապվում այդ համակերպի դերում, երբ մերվում եմ դերին եւ զգում եմ, որ ստացվել է ոչ թե սովորաբարային, այլ կենդանի կերպար, հսկայական զոհունակության զգացում եմ աղոթում:

Իսկ կա՞րդյոք սիրելի կերպար:

Թերեւս դա Մասրուկին կասուն է: Երեխաները մրան վերաբերվում են այնպես, ասես աղբյուր լինի իրենց միջավայրում: Հիմա, երբ հանդես եմ գալիս երեխաների առջեւ, ինձ հաճախ խնդրում են ինչ-որ բան ասել Մասրուկինի ձայնով: Ինձ համար դա լավագույն դարձնում է:

Երազում եմ արդյոք ինչ-որ բանի մասին:

Երազելը ինձ համար միտք աշխատանք է: Իսկ դերասանի կյանքը, դերասանի աշխատանքը հենց իր կյանքն է: Հուզական եւ կյանքային դիտարկումների այն դասերը, որոնց կողմով ուրիշներն անցել են առանց

նկատելու, դերասանը նկատել է: Դերասանական զբաղմունքը նման է գինվորականի զբաղմունքին: Ոչ թե վստահավորության, այլ դասրաս լինելու, անդաման դասրաս լինելու առումով: Անկախ այն բանից, թե քեզ ինչ է դասահել, դու դասավոր ես խաղալ: Որքան լիքս ես յուրացնում մասնագիտությունը, որքան խորանում ես արհեստի մեջ, այնքան ավելի բարդ է դառնում աշխատելը: Դու հասնում ես որոշակի մակարդակի, որից ցածր իջնել չի կարելի: Սկսում ես առաջ մղել քեզ: Պե՛տք է ասեմ, որ հաճախ եմ մտածում աղագայի մասին, այն մասին, թե ինչ կդասահի ինձ, թասրոնին: Ես մտադիր եմ դժվարին եւ լուրջ գործ սկսել միանգամայն երիտասարդ մարդկանց հետ: Ես ստույգ եմ հավաքագրել: Դրանք Մոսկվայի 15 դպրոցականներ են: Թե դրանից ինչ կստացվի՝ չգիտեմ: Բայց դա ինձ համար լիքս է եւ կարելու գործ է:

Դուք հնարավորություն ունե՞ք դիմելու Հայաստանի բնակիչներին:

Ուզում եմ անմիջապես ասել, որ լիքս զգացված եմ, որ Հայաստանի հեռուստատեսությունը ծրագրում է անցկացնել իմ ստեղծագործությանը միջավայր երեկոյթ: Ուզում եմ ամենաբարի մտադրմունքով դիմել իմ հայ գործընկերներին եւ առաջին հերթին Հրաչյա Ղափլյանյանին՝ մի մարդու, որը կազմակերպեց «Բարեկամություն» թասրոնը, որին առաջիններից մեկը մասնակցեց մեր «Սովետներին» թասրոնը: Ցավով, ես չմասնակցեցի այդ ուղեւորությանը, այդ ժամանակ ես նկարահանվում էի: Բայց գործընկերներս դասնածները գերազանցում են բոլոր իրական, ամենազարմանալի ստատուները: Հայաստանի, մրա ողբերգական դասմության մասին ես կարողացել եմ դեր ուսանողական սարիներին: Ես լիքս սիրում եւ լավ ծանոթ եմ սֆանջելի հայ գեղանկարիչներ Սարյանին, Մինասին: Ինձ միջրել եմ «Հայկական մանրանկարչություն» գիրք, որը սիրում եմ ժամանակ առ ժամանակ թերթել: Ձեր հրաշալի դերասան Հրաչյա Ներսիսյանի հետ անձամբ ծանոթ եմ եղել: Նա ինձ միտք աղբերցրել է ճշմարտացիությամբ, թե՛ բեմի, եւ թե՛ կրկնակի վրա գոյության անկեղծությամբ: Նա մի դերասան էր, որն արդեք այնքան, որքան իրեն թույլ էին տալիս ուժերը, թե՛ երիտասարդության, եւ թե՛ հասուն սարիներին: Հայաստանը իր ձյունագագաթ Արարատով մշտապես ինձ ներկայանում է որդես հեֆիաթային երկիր, որտեղ լիքս կուզեմայի լինել: Հույս ունեմ, որ դա մի օր կիրականանա: Իսկ այսօրվա հանդիման համար լիքս լիքս եմ:

Արամ Գույումճյանի «Կոնստանդնուպոլիս» լիբրետր հուլիվոդում

Հյուսիսային Հոլիվուդի (Լոս Անջելես) «Սիլերես Ռոուզ» թասրոնում համահռչակ «Vista Players» թասրախումբը սեղաների 27-ից մինչեւ նոյեմբերի 2-ը ընկած վեց շաբաթավերջերին բեմականացնում է մրցանակակիր դրամատուրգ եւ բեմադրիչ Արամ Գույումճյանի «Կոնստանդնուպոլիս» (Constantinople) լիբրետրը, որը հեղինակի ցրջանի Թուրքիայում կասարվող իրադարձությունների՝ ֆաղափական ինքնիզմերի, ռազմական դայարի եւ ֆեմինիսական շարժման ակտիվացման մասին է, սեղեկացնում է «Արմինյն Սիրու-Սիլեթեյթ» շաբաթաթերթը:

Մեկուկես ժամանոց արագընթաց լիբրետում ֆեմինիսական թերթի խմբագրի՝ Վեհանուշի եւ ֆիդայի Ռուբենի դերերը կասարում են համադասախանաբար Ձեյր Հայկուշը եւ Տրեվիս Լոլինը: Նրանք համակարգված աշխատանքով առաջ են տանում Տեղատարության ժամանակ առեանգված կանանց ու երեխաներին

զսնելու իրենց առաելությունը՝ հաղթահարելով իրենց կյանքին սղառնացող բազում դժվարություններ:

«Տեղատարության հեղանգներին անդրադառնալով լիբրետր բոլորովին էլ ողբի ու գոհերի մասին չէ, այլ դայարի, ճկունության եւ վերադրելու կամֆի, միջ ուժի մասին, որը արիություն է դասահում եւ հաստատականություն», նշում է Գույումճյանը, ավելացնելով, որ գլխավոր դերակասարների կողմից լիբրետում դերեր ունեն նաեւ Եվա Արահամյանը, Ջոնաթան Ֆիլմենը, Լուկ Ռոզենսալը, Ջրիսին Մաթերզոն եւ Ռոբերտ Ուոլտերը: Բեմական ձեւավորմանը մասնակցել է Ալան Տոլեֆսոնը, լուսային էֆեկտների կարգավորմանը՝ Հենրիկ Մանսուրյանը: Երաժշտության հեղինակն է մրցանակակիր Արամ Գույումճյանը: Արամ Գույումճյանը

«Էլլի» մրցանակների եւ արժանացել ինչպես թասրադրության («The Farewells»), այնպես էլ բեմականացման («Three Hotels») բնագավառներում: «Sacramento Bee» դարբերականի հավաստմամբ «խելամիս ու բանական բեմականացումների համար նա ունի համոզիչ արկածային արիստիկ զգացողություն»: Նրա լիբրետրը ներկայացվել են սարբեր ֆաղափներում սկսած Լոս Անջելեսից, վերջացրած Լոնդոնում: Նրա համեմատաբար նոր բեմականացումներից են «Երջանիկ հայերը» եւ «Վիլյամ Սարյան: Անփոփոխելի լիբրետրի կասարումները»:

Վ.Ս.